

Kapya atu ba Pol hato hi Lom

Abô mông

Pol hamô Kolin mena Senkليا la ma hato kapya êntêk hadêḡ avômalô êvhaviḡ takatu ba êmô Lom. Yani da miḡ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miḡ hamô haviḡ thêlô ek êndôḡ i ami. Thêlô bêḡ anôḡ ma ḡê loḡ buyaḡ, ma doho intu ḡê Islael. Pol anêḡ auk nena tem ni Lom ek êḡjê thêlô, ma doḡtom mông ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniḡ da takatu ba êv ek nêḡ avômalô êvhaviḡ anêḡ Jelusalem takatu ba bôm bêḡ hapôm i ba ewa malaiḡ sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek êḡjê thêlô vêm ma ni Spen ek enaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ i. Thêlô ma ḡê daluk ba miḡ bôk elaiḡ abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapya êntêk ek hanaḡ bêḡ halêm yaḡḡ hathak Wapômbêḡ anêḡ loḡondê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthônḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ma hadum ek enaḡ bêḡ nena aisê ba avômalô Islael bêḡ anôḡ êvôliḡ dômiḡ hadêḡ Yisu. Hato nena embeḡ yam ka tem avômalô Islael bêḡ anôḡ nedaḡô Yisu anêḡ abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadêḡ 57 AD la.

Pol hato anêḡ lamavi hadêḡ avômalô Lom

1 ^{1a}Ya Pol, Yisu Kilisi anêḡ anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbêḡ bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ bêḡ. ^{2b}Abô Mavi êḡ ma bôk habutiḡ ek nêḡ ba anêḡ plopet bôk enaḡ bêḡ hêk kapya mathêḡ atu. ³Abô Mavi êḡ ma hanaḡ hathak anêḡ Nakaduḡ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalaleḡ. ⁴Wapômbêḡ hik yani liḡ hêk ḡama ba hathak Lovak Mathêḡ hik yani thô nena Wapômbêḡ Nakaduḡ Lôklokwaḡ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniḡ Anyô Bêḡ. ^{5c}Hathak yani, Wapômbêḡ habi anêḡ wapôm sam hadêḡ yêlô ba hadum yêlô abitak anêḡ aposel ek nandom avômalô loḡ buyaḡ lôkthô ek nêḡmimiḡ ba nesopa yani ek nêḡm athêḡ bêḡ êndêḡ yani. ⁶Ma halam môlô aêḡ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêḡ imbiḡ.

---

^a 1:1 Ap 9:15   ^b 1:2 Lom 16:25-26   ^c 1:5 Ap 26:16-18; Gal 2:7-9

^{7d}Yahato kapya êntêk hadêj mólô takatu ba Wapômbêj lahaviñ anêj Lom. Yani halam mólô ek numbitak anêj avômalô mathêj. Alalôaniñ Kamik Wapômbêj lôk Anyô Bêj Yisu Kilisi iniñ wapôm lôk labali êmô imbiñ mólô.

Pol lahaviñ ênjê avômalô Lom

⁸Abô takatu ba yahadum ek yanañ êmôn ma avômalô pik bêj êntêk lôkthô enañ hathak unim ôêvhaviñ. Ba intu yalenhabi mólô ba yahêv yalenmavi hadêj yenañ Wapômbêj hathak Yisu Kilisi anêj athên. ⁹Yahathak yahadum Wapômbêj anêj ku lôk yakapôlôn lôkthô ba intu yahanañ Abô Mavi hathak Nakaduñ bêj. Ma yanida hayala nena yahathak yahateñ mek velelevele ek mólô ^{10 e}ma miñ yalenpaliñ ami. Bôk yahateñ mek bôbô ba yahanañ hik anêj lahaviñ liñ hatôm êpôm loñôndê te ek yasôk yangê mólô mena mi e? ¹¹Yahêk lêlê ek yangê mólô ek yanêm mólô Lovak Mathêj anêj mek mavi doho ek embatho mólônim ôêvhaviñ loñ. ¹²Ek batu mólônim ôêvhaviñ embatho yenañ loñ ma yenañ embatho mólônim loñ. ^{13f}Aiyañ thêlô, noyala katô nena wak bêj anôn yalenhabi yasôk yangê mólô, ma doñtom nôm lomaloma habitak ba havasiñ ya. Yahadum ku lomaloma haviñ avômalô loñ buyañ ba yahayê ku takên anêj anôn habitak. Ba intu yalenhaviñ yasôk ek yandum ku imbiñ mólô ek anêj anôn imbitak aên iyom. ¹⁴Wapômbêj hêv ku hadêj ya ek yanañ anêj Abô Mavi êndên avômalô sapên, avômalô ñgwêk lôk avômalô alonañ, ma ñê lôkauk lôk ñê thônôthôn. Ba intu miñ hatôm yatak ku êñ ami. ¹⁵Aên ba yahapôviñ ya ek yanañ Wapômbêj anêj Abô Mavi êndên mólô avômalô Lom imbiñ.

Abô Mavi ma Wapômbêj anêj lôklokwañ

^{16g}Abô Mavi ma Wapômbêj anêj lôklokwañ ek nêm avômalô sapên atu ba êvhaviñ bulubiñ. Ba intu ya miñ mama ek yanañ abô êñ bêj ami. Môn ma hêv avômalô Israeñ bulubiñ vêm ma avômalô loñ buyañ. ^{17h}Abô Mavi êñ intu hik Wapômbêj anêj loñôndê atu ba endam avômalô nena thêthôn thô. Loñôndê êñ ma êvhaviñ iyom, ma miñ loñôndê yañ hêk ek nimbitak thêthôn ênjêk Wapômbêj ma ami. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êvhaviñ Wapômbêj, ma tem endam i nena avômalô thêthôn ek nêmo lôkmala.”

Habakuk 2:4

Avômalô sapên êvôliñ dômiñ hadên Wapômbêj

¹⁸Wapômbêj leñ lêk hik anêj lamaniñ thô hadên avômalô lôkthô atu ba êvôliñ dômiñ hadên yani ba idum kambom lomaloma. Iniñ kambom

^d 1:7 Nam 6:25-26   ^e 1:10 Ap 19:21; Lom 15:23   ^f 1:13 Ap 19:21   ^g 1:16 Mak 8:38;
Ap 13:46; 1Ko 1:18-24   ^h 1:17 Lom 3:21-22

takêṅ intu haluviṅ abô avanôṅ. ¹⁹ⁱBôk Wapômbêṅ hik auk anôṅ hathak yanida thô hadêṅ avômalô sapêṅ ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlôṅiṅ. ²⁰^jAnyôla miṅ hatôm êṅjê Wapômbêṅ esak ma ami. Ma doṅtom yani hapesaṅ pik lo leṅ ma hathak nôṃ takêṅ, thêlô hatôm neyala nena yani ma yaṅda ek malê nena yani ma Wapômbêṅ. Ma anêṅ lôklokwaṅ bôk hamô bô ba tem êṃô êtôm wak nôṃbêṅ intu sapêṅ. Aêṅ ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miṅ hatôm nesavuthiṅ ba nenaṅ nena êthôṅ Wapômbêṅ ami. ²¹^kAvanôṅ, thêlô bôk eyala Wapômbêṅ ma doṅtom miṅ êbô anêṅ athêṅ lôk êv leṅiṅmavi hadêṅ yani ami. Mi, iniṅ auk hi mayaliv ba êtôm ṅê molo ba intu momaṅiniṅ havalôṅ iniṅ auk molo êṅ loṅ denaṅ. ²²^lThêlô esonṅ nena thêlô ma ṅê lôkkaṅ bêṅ ma doṅtom mi, thêlô lôkthô ibitak ṅê molo. ²³^mBa intu miṅ êv yeṅ hadêṅ Wapômbêṅ lôkmaṅgiṅ atu ida hamô aêṅ ami. Mi, êv yeṅ hadêṅ dahô takatu ba epesaṅ hatôm ṅê pik takatu ba êṃô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

²⁴Aêṅ ba Wapômbêṅ hatak thêlô ek nindum sek lôṅgôlôṅ lomaloma hatôm iniṅ thethaṅak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêṅ thêlôda leṅviṅkupik. ²⁵Thêlô êdô neja auk anôṅ esak Wapômbêṅ ba ethavuthiṅ hathak abôyaṅ. Ma êv yeṅ hadêṅ nôṃ takatu ba Wapômbêṅ hapesaṅ ba idum iniṅ ku, ma nôṃkama lôkthô anêṅ alaṅ atu ba hapesaṅ ma mi. Wapômbêṅ êṅ intu nambô wak nôṃbêṅ intu sapêṅ. Avanôṅ.

²⁶Aêṅ ba Wapômbêṅ hatak thêlô ek nesopa iniṅ thethaṅak mama takêṅ. Ba intu iniṅ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbiṅ anyô ma êwê hathak auk lokbaṅ. ²⁷ⁿMa anyô aêṅ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiṅ avi ba iniṅ thethaṅak haliṅ i ek nêndêṅ i. Ba intu idum nôṃ mama bêṅ hathak anyô yaṅ ba ewa kambom êṅ anêṅ vuli viyaṅ hathak thêlôda leṅviṅkupik.

²⁸Thêlô êdô neyala Wapômbêṅ ba intu hatak i ek nesopa iniṅ auk ôvathek takêṅ ek nindum nôṃ takatu ba miṅ mavi ami. ²⁹Thêlô kapôlôṅiṅ putup hathak kambom lomaloma lôk lokbaṅ ma palôṅ lôk leṅiṅdaṅ. Ma maleṅkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyaṅ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô ³⁰lôk enaṅ abôma hathak anyô yaṅ. Ma êpôlik ek Wapômbêṅ, ma epek hathak avômalô vi, ma leṅiṅhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêṃ kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miṅ êwê taluvi lo lami iniṅ abô vibiṅ ami. ³¹Thêlô ma ṅê auk mi, lôk miṅ esopa iniṅ abô ami, ma leṅiṅhaviṅ mi, lôk miṅ ethak êv kapôlôṅiṅ ami. ³²Thêlô eyala abô thêthôṅ takatu ba Wapômbêṅ bôk hanaṅ nena ṅê takatu ba idum nôṃ takêṅ tem nêpôm ṅama. Ma doṅtom idum havôhi thêthô lôk leṅiṅmavi ek vi atu ba idum nôṃ takêṅ haviṅ.

ⁱ 1:19 Ap 14:15-17; 17:24-28   ^j 1:20 Jop 12:7-9; Sng 19:1   ^k 1:21 Ep 4:17-18

^l 1:22 Jer 10:14; 1Ko 1:20   ^m 1:23 Lo 4:15-19; Sng 106:20   ⁿ 1:27 Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

Wapômbêḡ anêḡ hadum abô ma thêthônḡ

2 ¹ Môlô doho lêk lemimhabi nena, “Avanônḡ biḡ, avômalô takêḡ ma ḡê kambom.” Ma doḡtom yahananḡ nena môlô ma ḡê kambom aêḡ iyom ba intu môlô bônônḡ. Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô idum. ² Wapômbêḡ halanḡ abô, êḡ ma hêv malainḡ hadêḡ avômalô takatu ba idum kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala nômkama sapêḡ ba intu anêḡ hadum abô ma thêthônḡ iyom. ³ Ma tem endanḡ ininḡ abô ba nêḡ malainḡ êndêḡ i esak ininḡ kambom. Ma môlô udum kambom aêḡ iyom ba osonḡ nena tem miḡ endanḡ môlônim abô ba nêḡ malainḡ êndêḡ môlô imbiḡ ami e? Mi. ⁴ Wapômbêḡ hadum mavi anônḡ hathak alalô ba intu hamô malinḡyaô ba miḡ hêv kambom anêḡ vuli viyanḡ ketheḡ ami. Hosonḡ nena êḡ ma nôḡ oyanḡ e? Miḡ hoyala nena Wapômbêḡ hadum mavi êḡ ek hêv thalek hêk ek môlô node kapôlômim liliḡ ba nosopa yani ami e?

⁵ Ma doḡtom môlônim auk ma thektheḡ kambom ba miḡ ole kapôlômim liliḡ ami. Aêḡ ba môlô usup Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ hathak amda ba tem êpôm môlô êndêḡ anêḡ waklavônḡ endanḡ abô. Wak êḡ ma anêḡ lamaninḡ atu ba thêthônḡ tem êlêḡ yanḡ. ⁶ Ma tem nêḡ anyô tomtom ininḡ vuli êtôm nôḡ takatu ba bôk idum. ⁷ Iḡê takatu ba idum mavi havôhi thêthô ek neja lôkmanḡinḡ lôk athêḡ bêḡ ma lôkmala atu ba anêḡ danḡ mi ma Wapômbêḡ tem nêḡ lôkmala atu ba nêḡmô êtôm wak nômbêḡ intu sapêḡ êndêḡ i. ⁸ Ma doḡtom ḡê takatu ba idum palonḡ lôk êpôlik hathak abô avanônḡ ma idum kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêḡ anêḡ lamaninḡ lôk vovanḡ. ⁹ Avanônḡ biḡ, avômalô lôkthô atu ba idum kambom thêthô ma Wapômbêḡ tem nêḡ malainḡ lôk vovanḡ êndêḡ i, avômalô Israel êmônḡ ma avômalô lonḡ buyanḡ nembêḡ yam. ¹⁰ Ma doḡtom avômalô lôkthô atu ba idum mavi ma tem neja lôkmanḡinḡ lôk athêḡ bêḡ ma kapôlôninḡ ênjêk yaô, avômalô Israel êmônḡ ma avômalô lonḡ buyanḡ nembêḡ yam. ¹¹ Ek malê nena Wapômbêḡ hadum kobom doḡtom hadêḡ avômalô lôkthô, avômalô Israel lôk avômalô lonḡ buyanḡ havinḡ.

¹² Avômalô lonḡ buyanḡ idum kambom ma tem Wapômbêḡ indum abô ba nêḡ vovanḡ êndêḡ i. Thêlô miḡ eyala Mose anêḡ balabuḡ ami ba intu Wapômbêḡ tem miḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i ami. Aêḡ iyom ma avômalô Israel idum kambom ma tem Wapômbêḡ indum abô ba nêḡ vovanḡ êndêḡ i. Thêlô eyala Mose anêḡ balabuḡ ba intu tem Wapômbêḡ enja balabuḡ êḡ ba indum abô ek i. ¹³ Ek malê nena ḡê takatu ba elanḡ abô balabuḡ ma miḡ êwê vibinḡ ami ma Wapômbêḡ miḡ halam i nena ḡê thêthônḡ ami. Mi, ḡê takatu ba êwê vibinḡ iyom, intu Wapômbêḡ halam

° 2:1 Mat 7:1-2; Jon 8:7   ¢ 2:4 Ep 1:7; 2Pi 3:15   ¤ 2:6 Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10   † 2:8 2Te 1:8

i nena nê thêthôn. ¹⁴Avômalô loŋ buyaŋ miŋ eyala Mose anêŋ abô balabuŋ ami, ma doŋtom doho esopa abô balabuŋ êŋ vi hathak ida iniŋ leŋiŋhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê atu ba mavi lo kambom. ¹⁵Aêŋ ba iniŋ kobom hik thô nena eyala Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ hêk kapôlôŋiŋ. Ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ thêlôda bêŋ, ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ nena thêlô idum mavi. ¹⁶Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavônŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek Yisu Kilisi endanô abô. Ma tem indum abô esak avômalô iniŋ auk loŋ kapô. Abô Mavi atu ba yahananŋ intu hanaŋ aêŋ.

Avômalô Israel lôk abô balabuŋ

¹⁷Môlô vi olam am nena Israel. Môlô lemimhabi nena owa Mose anêŋ abô balabuŋ ba intu Wapômbêŋ tem enja môlô thô. Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” ¹⁸Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bôk hadônŋ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ ma malêla takatu ba mavi anônŋ. ¹⁹⁻²⁰“Ma môlô lemimhabi nena abô balabuŋ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanônŋ sapêŋ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom nê maleŋiŋ pusip lôk nônmêm deda êndêŋ avômalô takatu ba êmô momanŋiniŋ lôk uŋgwik auk thô ek avômalô auk thônŋôthônŋ lôk auk pulusik e?”

²¹“Avanônŋ, ôdônŋ avômalô vi, ma aisê ka miŋ ôdônŋ amda ami? Ma onaŋ nena avômalô miŋ neja vani ami. Ma môlôda? ²²Ma onaŋ nena miŋ nindum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ŋgôk, ma doŋtom owa iniŋ nômkama vani hayô iniŋ malak matheŋ e? ²³Ma obam am hathak abô balabuŋ ma doŋtom ômô lu êŋ ma hatôm otavuiŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁴Hatôm bôk eto nena,

“Môlô Israel udum kambom ba intu avômalô loŋ buyaŋ enaŋ abôma hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.” *Aisaia 52:5*

²⁵Môlô osopa balabuŋ, êŋ ma tabô neŋgothe anyô iniŋ kupik ma nôm mavi. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu, êŋ ma ubitak hatôm nê takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami. ²⁶“Ma aêŋ iyom ma nê takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami ma doŋtom esopa balabuŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem ênjê i êtôm nê eŋgothe kupik haviŋ. ²⁷Avanônŋ, môlô avômalô Israel owa Wapômbêŋ anêŋ kapyâ balabuŋ ba eŋgothe unim kupik vê. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu ba avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik vê ami ma esopa abô balabuŋ tem nenaŋ môlônim kambom bêŋ. ²⁸⁻²⁹“Ôpatu ba habitak anêŋ Israel ba eŋgothe anêŋ kupik vê, ma doŋtom kapô lôk auk miŋ hamô haviŋ Wapômbêŋ ami, miŋ Israel anônŋ ami. Mi, Israel anônŋ ma ôpatu ba anêŋ kapô hamô haviŋ Wapômbêŋ. Ma

^{*} 2:14 Ap 10:35   [†] 2:19-20 2Ti 3:5   [‡] 2:21 Mat 23:3-4   [¶] 2:26 Gal 5:6

[¶] 2:28-29 Lo 30:6; Kol 2:11

tabô engothe kupik anôḡ ma miḡ kupik viyaiḡ hatôm balabuḡ hanaḡ ami. Mi, tabô engothe kupik anôḡ ma Lovak Matherḡ da haḡgothe tabô êḡ hêk anyô kapô. Ôpêḡ ma avômâlô miḡ ebam ami. Mi, Wapômbêḡ da habam yani.

**Kobom kambom miḡ hatôm indum ba
Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ ami**

3 ¹Aêḡ ba malê mavi te intu hêk ek avômâlô Israel? Ma engothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i? ²Mavi lomalomâ bêḡ anôḡ hêk! Nôm môḡ ma Wapômbêḡ bôk hêv anêḡ abô halôk thêlô baheḡḡ ek neyabiḡ.

³Ma doḡtom ḡê Israel doho miḡ êvhaviḡ ami. Ba intu nôm êḡ hatôm indum ba Wapômbêḡ etak anêḡ balabuḡ e? ⁴Mi anôḡ! Avômâlô lôkthô ma avômâlô abôyaḡ, ma doḡtom Wapômbêḡ da hanaḡ abô avanôḡ ba hasopa anêḡ abô iyom. Hatôm bôk eto nena,

“Abô takatu ba honaḡ,
ma tem nêḡê nena abô avanôḡ iyom.
Ma avômâlô idum abô ek o,
ma tem ômô i lu.”

Kapya Yey 51:4

⁵Yêlôaniḡ kambom hik Wapômbêḡ anêḡ thêthôḡ thô halêm yaiḡ. Aêḡ ba avômâlô pik doho enaḡ nena, “Wapômbêḡ hik anêḡ lamaniḡ thô ba hêv vovaḡ viyaḡ hathak yêlôaniḡ kambom, êḡ ma hadum kambom.” ⁶Êḡ ma lokbaḡ! Wapômbêḡ miḡ thêthôḡ ami, ma tem indum abô thêthôḡ aisê esak avômâlô pik sapêḡ? ⁷Ma anyôla tem enaḡ nena, “Yenaḡ abôyaḡ hik thô nena Wapômbêḡ anêḡ abô ma avanôḡ ba nanêm athêḡ lôkmaḡḡḡiḡ êndêḡ yani. Ma doḡtom, aisê ka Wapômbêḡ hayê ya nena anyô kambom ba hanaḡ ya bêḡ?” ⁸Abô êḡ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enaḡ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômâlô doho esau nena yahanaḡ abô êḡ. Aêḡ ba malaiḡ takatu ba tem êpôm i ma thêthôḡ.

Anyô thêthôḡ la miḡ hamô ami

^{9*}Aêḡ ba alalô nanaḡ aisê? Avômâlô Israel iyom intu mavi hêk Wapômbêḡ ma, ma avômâlô loḡ buyaḡ ma mi e? Mi, bôk yahanaḡ yôv nena alalô lôkthô ma amô kambom vibiḡ, avômâlô Israel lôk avômâlô loḡ buyaḡ haviḡ. ¹⁰Hatôm bôk eto nena,

“Anyô thêthôḡ la miḡ hamô ami. Mi anôḡ.

¹¹ Ma anyô lôkawk mavi la miḡ hamô ami.

Lôk anyôla miḡ habôlêm Wapômbêḡ ami.

¹²Avômâlô lôkthô êvôliḡ dômiḡḡiḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba intu ibitak êtôm nôm oyaḡ.

Kapya Yey 14:1-3; 53:1-3; Sav 7:20

* 3:9 Lom 1:18–2:24; 3:23

Ma miŋ anyôla hadum mavi ami, milôk.

13 Abô takatu ba hale thêlô veŋiŋbôlêk ma ôvpalê hatôm elav anyô
ŋama iniŋ lôv abôlêk vê.

Thêlô ethak enaŋ abôyaŋ bêŋ anôŋ hale veŋiŋbôlêk. *Kapya Yeŋ 5:9*

Ma iniŋ abô hatôm umya kambom anêŋ siniŋ. *Kapya Yeŋ 140:3*

14 Wak nômbêŋ intu ma thêlô enaŋ abôma lôk leŋiŋŋaŋa. *Kapya Yeŋ 10:7*

15 Ma elom even ek nijik anyô vônô.

16 Loŋ takatu ba thêlô i, ma ibuliŋ avômalô ba êv malaiŋ hadêŋ i.

17 Ma êthôn bôk lo loŋ nêôm labali imbiŋ avômalô vi paliŋ. *Aisaia 59:7-8*

18 Ma miŋ êkô dokte ek Wapômbêŋ ami.” *Kapya Yeŋ 36:1*

19 Alalô bôk ayala yôv nena abô balabuŋ takêŋ ma hanaŋ hathak avômalô Israeŋ takatu ba êmô balabuŋ viŋiŋ. Ba intu avômalô Israeŋ lôk avômalô pik sapêŋ bônôn iyom hathak Wapômbêŋ hanaŋ iniŋ kambom bêŋ. 20^yAêŋ ba anyôla miŋ hatôm esopa balabuŋ ba imbitak thêthôn êŋjêk Wapômbêŋ ma ami. Mi, balabuŋ hathak hik alalôaniŋ kambom thô hadêŋ alalôda.

Alalô abitak thêthôn hathak aêvhaviŋ iyom

21 Ma doŋtom lêk Wapômbêŋ hik loŋôndê yaŋda thô hadêŋ alalô ek nambitak thêthôn êŋjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk enaŋ hathak loŋôndê êŋ yôv. Ma loŋôndê êŋ miŋ hanaŋ hathak nesopa balabuŋ ami. Mi. 22^zLoŋôndê êŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ halam avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi nena thêthôn. Avômalô Israeŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ ma imbitak thêthôn hathak loŋôndê doŋtom êŋ iyom. 23 Ek malê nena lôkthô idum kambom ba êv yak ba miŋ hatôm nêôm lôkmaŋgiŋ êtôm Wapômbêŋ ami. 24^aAêŋ ba intu Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hapesaŋ loŋôndê ek avômalô nimbatak thêthôn. Hadum aêŋ hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek hapole ŋê takatu ba êvhaviŋ iniŋ kambom anêŋ malaiŋ vê. 25 Wapômbêŋ hatak Yisu Kilisi hêk avômalô maleŋiŋ ek ema ba eŋgasô anêŋ thalaleŋ êtôm da ek enja alalôaniŋ kambom anêŋ vovaŋ. Ba intu alalô aêvhaviŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem etak anêŋ lamaniŋ atu hathak alalô. Êŋ ma hik thô nena yani bôk hadum thêthôn hathak avômalô takatu ba bôk êmô hamôn vêm ka Kilisi hama hathak a. Thêlô idum kambom, ma miŋ hadum abô ketheŋ ek i ami. Mi, havalon lôkthô iniŋ kambom loŋ aleba hatak hayô hamô Yisu iyom. 26 Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthôn ba hapesaŋ loŋôndê ek halam avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu nena thêthôn.

27 Aêŋ ba opalê hatôm embam yanida? Mi anôŋ, ek malê nena alalô miŋ adum ku asopa balabuŋ ek nambitak thêthôn êŋjêk Wapômbêŋ ma ami. Mi, aêvhaviŋ iyom. 28 Alalô aêvhaviŋ nena ôpatu ba hêvhaviŋ iyom

^y 3:20 Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16   ^z 3:22 Gal 2:16   ^a 3:24 Lom 5:1

intu hamô thêthôn hêk Wapômbên ma. Ma ku esopa balabuṅ miṅ hatôm indum ôpên imbitak thêthôn ami. Mi. ^{29b}Wapômbên ma avômalô Israeḷ iyom iniṅ Wapômbên e? Mi, yani ma avômalô loṅ buyaṅ iniṅ Wapômbên haviṅ. ³⁰Ek malê nena Wapômbên ma doṅtom iyom. Ma hik loṅôndê doṅtom iyom thô ek nambitak thêthôn ênjêk yani ma. Ijê takatu ba eṅgothe iniṅ kupik ba êvhaviṅ ma Wapômbên tem endam i nena ḡê thêthôn. Ma ḡê takatu ba miṅ eṅgothe iniṅ kupik ami ba êvhaviṅ ma Wapômbên tem endam i imbiṅ nena ḡê thêthôn. ³¹Lêk aisê? Alalô adum êvhaviṅ hi bên ma balabuṅ tem imbitak êtôm nôṃ oyaṅ e? Mi, êvhaviṅ havatho balabuṅ loṅ.

Wapômbên halam Ablaham nena anyô thêthôn hathak anêṅ hêvhaviṅ

4 ¹Alalô leṅjiṃbi bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthôn? ²Yani hadum ku ba habitak thêthôn ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anôṅ, Wapômbên miṅ lahabi aêṅ ami. ³Êk eto aisê? Eto nena,

“Ablaham hêvhaviṅ Wapômbên ba intu halam yani nena anyô thêthôn.” *Môṅ Anôṅ 15:6*

⁴Anyô te hadum ku ba anêṅ anyô bên hêv yani vuli, êṅ ma nanaṅ nena hêv anêṅ anyô ku vuli ma miṅ nanaṅ nena anêṅ anyô bên hêv anêṅ wapôm hadêṅ yani ami. ⁵Ma doṅtom anyô miṅ hatôm indum ku ek imbitak thêthôn ami. Mi, hêvhaviṅ Wapômbên iyom, ma tem Wapômbên endam yani nena anyô thêthôn. Wapômbên ma ôpatu ba halam ḡê kambom nena thêthôn. ⁶Devit bôk hanaṅ aêṅ iyom hathak avômalô takatu ba miṅ idum ku ek nimbatak thêthôn ami, ma Wapômbên halam i nena ḡê thêthôn. Yani hanaṅ nena thêlô lêk êmô lôk leṅjiṃmavi ba hato hathak i nena,

⁷“Ijê takatu ba Wapômbên bôk hêv iniṅ kambom vê lôk haluviṅ iniṅ sek, thêlô lêk êmô lôk leṅjiṃmavi.

⁸Ma ḡê takatu ba bôk Wapômbên lapaliṅ iniṅ kambom, lêk êmô lôk leṅjiṃmavi.” *Kapya Yeṅ 32:1-2*

⁹Môlônim auk aisê? Mek mavi êṅ ma ḡê Israeḷ takatu ba eṅgothe kupik iyom iniṅ e? Ma ḡê loṅ buyaṅ takatu ba miṅ eṅgothe kupik ami? Alalô bôk anaṅ nena Ablaham hêvhaviṅ ba intu halam yani nena anyô thêthôn. ¹⁰Ma eṅgothe yani kupik vêm ka Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôn. ¹¹Miṅ eṅgothe Ablaham kupik ami denaṅ ma hêvhaviṅ ba Wapômbên halam yani nena anyô thêthôn. Vêm ma Wapômbên havak balabuṅ neṅgothe kupik hatôm

^b 3:29 Lom 10:12   ^c 3:30 Lo 6:4; Gal 3:20   ^d 3:31 Mat 5:17   ^e 4:3 Gal 3:6

^f 4:11 Stt 17:10-11

tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôn yôv. Aêḡ ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek ḡê êvhaviḡ takatu ba miḡ enḡothe iniḡ kupik ami ek Wapômbêḡ endam i nena ḡê thêthôn. ¹²Ma aêḡ iyom ma Ablaham ma ḡê takatu ba enḡothe kupik lôk esopa anêḡ vaḡḡwam hathak êvhaviḡ iniḡ lambô. Iniḡ êvhaviḡ ma hatôm bumalô Ablaham anêḡ ba hêvhaviḡ vêm ka enḡothe anêḡ kupik havenḡ yam.

¹³Wapômbêḡ habitij abô haviḡ Ablaham lôk anêḡ limi nena tem nêḡm pik sapêḡ êndêḡ i hathak anêḡ thêthôn atu ba halêm anêḡ hêvhaviḡ. Ma miḡ hathak anêḡ hasopa balabuḡ ami. ¹⁴Avômalô esopa abô balabuḡ ba ewa nôḡm atu ba Wapômbêḡ habitij abô hathak, êḡ ma êvhaviḡ lêk habitak hatôm nôḡm oyaḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ abô atu ba habitij haviḡ Ablaham habitak hatôm yavoyav oyaḡ. ¹⁵Ek malê nena balabuḡ hathak havôv Wapômbêḡ anêḡ lamaniḡ halêm hadêḡ avômalô takatu ba miḡ esopa ami. Balabuḡ mi, ma tem namô balabuḡ lu aisê?

¹⁶Aêḡ ba avômalô ewa nôḡm takatu ba Wapômbêḡ habitij abô hathak anêḡ anôḡ hathak iniḡ êvhaviḡ. Ba intu hathak anêḡ wapôm ma Wapômbêḡ hadum nôḡm êḡ. Ma Wapômbêḡ hik anêḡ abô habitij haviḡ Ablaham loḡ hathak anêḡ limi sapêḡ atu ba êvhaviḡ, avômalô Israeḡ takatu ba bôk ewa anêḡ balabuḡ lôk avômalô loḡ buyaḡ haviḡ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô. ¹⁷Hatôm abô atu ba Wapômbêḡ bôk hanaḡ ba eto nena, “Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôḡlodôḡ iniḡ lim.”

Môḡ Anôḡ 17:5

Abô êḡ ma avanôḡ hêk Wapômbêḡ ma. Ablaham hêvhaviḡ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêḡ ḡê ḡama ma hathak halam nôḡmkama takatu ba miḡ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêḡ.

¹⁸Avômalô sapêḡ leḡḡḡhabi nena nôḡm êḡ miḡ hatôm imbitak ami. Ma doḡtom Wapômbêḡ hik vuliḡ leḡsawa thô hadêḡ yani ba hanaḡ,

“Anêḡm libumi tem nimbitak aêḡ.”

Môḡ Anôḡ 15:5

Ma Ablaham hêvhaviḡ ba hêv ma ba intu habitak lodôḡlodôḡ iniḡ lambô.

¹⁹Ablaham hayala nena yani anêḡ sondabêḡ hatôm 100 ba lêk liḡkupik hayalôv. Ma Sala liḡkupik bôk hayalôv aêḡ iyom. Ma doḡtom nôḡm êḡ miḡ hatauviḡ anêḡ hêvhaviḡ ami. Mi, havalonḡ loḡ lôklokwaḡ. ²⁰Ma miḡ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêḡ havak haviḡ yani ami. Mi, anêḡ hêvhaviḡ halumbak bêḡ ba hêv athêḡ lôkmaḡḡiḡ hadêḡ Wapômbêḡ. ²¹Yani hayala yôv nena Wapômbêḡ hatôm indum êtôm atu ba bôk habitij. ²²Ba intu

“Wapômbêḡ halam yani nena anyô thêthôn.”

Môḡ Anôḡ 15:6

²³⁻²⁴Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôn,” miḡ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhaviḡ Wapômbêḡ

^g 4:13 Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 ^h 4:14 Gal 3:18 ⁱ 4:15 Lom 3:20; 5:13

^j 4:16 Gal 3:7 ^k 4:19 Stt 17:17

atu ba hik alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu liņ hêk ŋama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhaviņ nena ŋê thêthôņ. ²⁵Yisu êņ intu Wapômbêņ hatak ek ema esak alalôaniņ kambom ma hik liņ hathak loņbô ek êpôpêk loņôndê ek alalô nambitak thêthôņ.

Alalô lêk amô labali haviņ Wapômbêņ

5 ¹Alalô aêvhaviņ ba Wapômbêņ halam alalô nena avômalô thêthôņ. Aêņ ba lêk amô labali haviņ Wapômbêņ hathak alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi. ²Hathak aêvhaviņ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêņ anêņ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleņiņ lôk leņiņmavi ek namô Wapômbêņ anêņ lôkmangriņ kapô. ³Ma aêņ iyom ma alalô leņiņmavi esak malaiņ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiņ takêņ tem indum ba alalô namiņ lôklokwaņ. ⁴Ma amiņ lôklokwaņ, êņ ma hik thô nena alalô amô malaiņ takêņ lu. Ma amô malaiņ takêņ lu, êņ ma havatho alalô loņ ek nanêm maleņiņ. ⁵Ma aêv maleņiņ êņ miņ hatôm indum alalô kapôlôņiņ malaiņ ami. Mi, Wapômbêņ bôk haņgasô anêņ lahaviņ halôk alalô kapôlôņiņ hathak anêņ Lovak Matheņ atu ba hêv hadêņ alalô.

⁶Nodaņô. Bôk alalô lokwaņ mi ba apôlik hathak Wapômbêņ ma hadêņ anêņ waklavôņ atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô. ⁷Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthôņ yaņ anêņ loņ e? Injo, betha wakla intu anyô yaņ hêv anêņ lôkmala ek nêm anyô mavi yaņ sa la. ⁸Ma doņtom Wapômbêņ hik anêņ lahaviņ alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denaņ ma Kilisi hêv anêņ lôkmala ba hama ek alalô. ⁹Ma lêk Wapômbêņ halam alalô nena thêthôņ hathak Yisu anêņ thalaleņ. Aêņ ba intu nayala nena hathak yani ma tem nêm alalô vê êņjêk anêņ lamaniņ. ¹⁰Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêņ apôlik hathak i, êņ ma hapesaņ abô haviņ alalô hathak Nakaduņ anêņ ŋama ek nambitak anêņ ŋê mólô. Ma lêk alalô ma anêņ ŋê mólô ba intu ayala katô nena tem nêm alalô bulubiņ esak anêņ lôkmala. ¹¹Ma nôm mavi yaņ ma aêntêk. Hathak Anyô Bêņ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêņ anêņ ŋê mólô ba intu alalô athak leņiņmavi anôņ hathak Wapômbêņ.

Ŋama halêm anêņ Adam ma lôkmala halêm anêņ Kilisi

¹²PKambom halêm pik hathak anyô doņtom iyom ma ŋama halêm pik hathak kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ŋama hapôm sapêņ. ¹³Abô balabuņ mi denaņ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêņ miņ hakatuņ avômalô iniņ kambom tomtom ami ek malê nena balabuņ mi denaņ. ¹⁴Avômalô takatu ba evenē Adam yam ba hi hayô

¹ 4:25 Ais 53:4-5   ^m 5:3 Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7   ⁿ 5:8 Jon 3:16; 1Jon 4:10   ^o 5:9 Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5   ^p 5:12 Stt 3:6; Lom 6:23   ^q 5:13 Lom 4:15

waklavôŋ Wapômbêŋ hêv balabuŋ hadêŋ Mose ma miŋ êmô balabuŋ lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miŋ êmô balabuŋ kapô ami. Ma doŋtom ŋama hayabiŋ thêlô sapêŋ.

Ma Adam ma hatôm anyô yaŋ atu ba havenŋ yam anêŋ dahô. ¹⁵Adam ma anyô doŋtom, ma doŋtom hamô Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ lu ba avômalô bêŋ anôŋ ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doŋtom aêŋ iyom. Ma doŋtom hathak yani anêŋ wapôm ma Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv liŋsiŋ ek hêv nôm mavi hadêŋ avômalô bêŋ anôŋ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêŋ hêv ma miŋ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami. ¹⁶Avanôŋ biŋ, wapôm êŋ lôk kambom êŋ iniŋ anôŋ ma yaŋda yaŋda. Kambom anêŋ anôŋ ma aêntêk, Wapômbêŋ hadum abô ba hik kambom êŋ anêŋ malaiŋ thô. Ma wapôm anêŋ anôŋ ma aêntêk, hadum ŋê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôŋ. ¹⁷Anyô doŋtom hadum kambom ba intu ŋama hayabiŋ avômalô pik sapêŋ hathak anêŋ kambom. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ wapôm ma hamô vuliŋ ek ŋama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hêv liŋsiŋ tem nimbitak thêthôŋ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ŋama ma nêmo lôkmala êtôm kiŋ esak anyô doŋtom, ôpêŋ ma Yisu Kilisi.

¹⁸Aêŋ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêŋ hadum abô hathak avômalô sapêŋ ba hik iniŋ malaiŋ thô. Ma doŋtom anyô yaŋ hadum nôm thêthôŋ yaŋ ba intu Wapômbêŋ halam alalô sapêŋ nena thêthôŋ ba hêv lôkmala hadêŋ alalô. ¹⁹Avanôŋ, anyô te anêŋ lëndôŋ kôtoŋ hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak ŋê idum kambom. Ma doŋtom anyô yaŋ anêŋ halaŋô abô hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma.

²⁰Wapômbêŋ hêv balabuŋ ek avômalô neyala nena thêlôniŋ kambom ma nôm kambom anôŋ. Ma doŋtom iniŋ kambom habitak bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm halumbak hi ba hi. ²¹Sêbôk ma kambom hathak hayabiŋ avômalô lôkthô ba hêv ŋama. Ma doŋtom lêk ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hayabiŋ alalô ba halam alalô nena thêthôŋ ek nêmo lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

Kambom anêŋ lôklokwaŋ lêk hêv yak

6 ¹Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêŋ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm indumbak ni ba ni e? ²Mi anôŋ! Alalô bôk atôm ŋê ŋama ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi. ³Alalô takatu ba athik ŋaŋ lôk athak doŋtom

¹ 5:18 1Ko 15:22   ² 5:19 Ais 53:11   ³ 5:21 Lom 6:23   ⁴ 6:3 Gal 3:27

haviŋ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêŋ ŋama haviŋ. Lemimpaliŋ e? ⁴ Ba intu athik ŋaŋ, êŋ ma hatôm alalô ama ba elav haviŋ Kilisi. Ma hathak ôdôŋ êŋ ma Wapômbêŋ atu ba bôk hik Kilisi liŋ hêk ŋama hathak anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ lêk hadum aêŋ hadêŋ alalô ek namô imbiŋ lôkmala lukmuk êŋ.

⁵ Alalô bôk athak doŋtom aviŋ Kilisi lôk anêŋ ŋama yôv ba intu avanôŋ biŋ nena tem nasak doŋtom imbiŋ anêŋ haviyô aêŋ iyom. ⁶ Alalô nayala nena alalôaniŋ kapôlôŋgiŋ bô bôk ik vônô hathak a haviŋ yani ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm eyabiŋ alalô esak loŋbô ami. Ba intu kambom ma miŋ lêk alalôaniŋ alaŋ ami. ⁷ Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviŋ Kilisi ma miŋ hamô kambom anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ami.

⁸ Avanôŋ biŋ nena alalô bôk ama yôv haviŋ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiŋ yani. ⁹ Kilisi hama vêm ma Wapômbêŋ hik yani liŋ ba intu alalô nayala nena yani miŋ hatôm ema esak loŋbô ami. Ŋama anêŋ lôklokwaŋ ma lêk nôm oyaŋ ek yani. ¹⁰ Yani hama bôlôŋ te iyom ek imbuliŋ kambom anêŋ lôklokwaŋ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ. ¹¹ *Aêŋ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ŋê ŋama ma amô lôkmala haviŋ Kilisi ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ. ¹² Ba intu miŋ notak kambom ek eyabiŋ lemvmkupik ba nosopa anêŋ thethaŋak ami. ¹³ Wapômbêŋ bôk hik môlô liŋ hêk ŋama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek nindum ku takatu ba thêthôŋ. Ma miŋ notak lemvmkupik bula ek indum kambom anêŋ ku ami. ¹⁴ Môlô ômô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ ômô balabuŋ vibiŋ ami. Ba intu kambom miŋ môlônim anyô bêŋ hathak loŋbô ami.

Thêthôŋ ma alalôaniŋ alaŋ

¹⁵ Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ amô balabuŋ vibiŋ ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôŋ. ¹⁶ Ôpatu ba olaŋô anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môlônim anyô bêŋ. Ba osopa kambom, êŋ ma kambom hatôm môlônim anyô bêŋ ba tem endom môlô ni ŋama. Ma aêŋ iyom ma olaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môlônim anyô bêŋ ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthôŋ. ¹⁷ Sêbôk ma kambom ma môlônim alaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ hatak môlô hamô abô avanôŋ vibiŋ ba lêk môlô ôêv kapôlômim ek olaŋô abô êŋ ba osopa. Hathak nôm êŋ ma nanêm leŋŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. ¹⁸ Kilisi bôk hêv môlô vê hêk kambom, môlônim alaŋ bô. Ma thêthôŋ lêk habitak môlônim alaŋ lukmuk. ¹⁹ Auk êŋ ma malaiŋ ek môlô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliŋ hathak

^v 6:4 Kol 2:12   ^w 6:6 Gal 5:24   ^x 6:11 2Ko 5:15; Gal 2:19   ^y 6:12 Stt 4:7   ^z 6:13 Lom 12:1
^a 6:14 1Jon 3:6   ^b 6:16 Jon 8:34; 2Pi 2:19

auk pik. Sêbôk ma môlô ôêv lemvimkupik bula ek lônghôlôn imbitak môlônim alaŋ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doŋtom lêk ma nônem lemvimkupik lôkthô ek thêthôn imbitak môlônim alaŋ ek êmbôv môlô ni êndêŋ matheŋ.

²⁰Sêbôk ma môlônim alaŋ ma kambom. Ba miŋ ômô thêthôn anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ami. ²¹Ma bôk owa anôn alêla hêk kambom anêŋ? Mi, nôm takêŋ anêŋ anôn ma ŋama iyom ba lêk môlô mama hathak. ²²Ma doŋtom lêk Kilisi hapole môlô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ ba Wapômbêŋ lêk habitak môlônim alaŋ. Ba ku êŋ anêŋ anôn lêk hadum môlô ubitak matheŋ ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. ²³Avômalô takatu ba idum kambom anêŋ ku tem neja kambom anêŋ vuli, êŋ ma ŋama. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô haviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ tem imbi anêŋ wapôm sam oyaŋ biŋ ba nêŋ lôkmala atu ba nêŋmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i.

Lêk asopa loŋôndê lukmuk

7 ¹Aiyaŋ thêlô, môlô oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi. ²Anêŋ ôdôn ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuŋ havalonŋ thai loŋ. Ma yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yanavi loŋ ami. ³Aêŋ ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êŋ ma elam yani nena avi sek. Ma doŋtom yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havalonŋ yani loŋ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miŋ nendam yani nena avi sek ami.

⁴Aiyaŋ thêlô, môlô ma Kilisi anêŋ liŋkupik. Ba hathak ôdôn êŋ, ma oma hathak balabuŋ ek miŋ eyabiŋ môlô ami ek nosak doŋtom imbiŋ anyô yaŋ. Ôpêŋ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ hêk ŋama. Aêŋ ba môlô ma Kilisi anêŋ ek uŋgwik anôn mavi êtôm atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ. ⁵Sêbôk atu ba alalôaniŋ kapôlônŋ bô hayabiŋ alalô ma balabuŋ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leŋviŋkupik habi alak ek nandum kambom ba anêŋ anôn ma ŋama. ⁶Ma doŋtom lêk alalô ama ek balabuŋ ba intu balabuŋ anêŋ lôklokwaŋ miŋ havalonŋ alalô loŋ hathak loŋbô ami. Ma nandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba nasopa loŋôndê lukmuk atu ba Lovak Matheŋ hik thô hadêŋ alalô. Ma miŋ nasopa balabuŋ atu ba bôk eto anêŋ loŋôndê ami.

Balabuŋ hik kambom thô

^{7f}Aêŋ ba intu yahananŋ nena balabuŋ ma nôŋ kambom e? Mi anôn. Balabuŋ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuŋ te hananŋ aêntêk, “Miŋ malemkilik esak anyô yaŋ anêŋ nômkama ami.” Hathak abô êŋ

^c 6:23 Lom 5:12,15   ^d 7:4 Lom 6:2,11   ^e 7:6 Lom 6:4; 8:2   ^f 7:7 Kis 20:17; Lo 5:21

iyom, yahayala nena yamalenkilik hathak avômalô vi iniñ nômkama, êñ ma kambom. ⁸Ma doñtom kambom hawa balabuñ êñ ba habisôk ek yamalenkilik esak avômalô vi iniñ nômkama lomaloma. Balabuñ mi, ma kambom anêñ lôklokwañ ma mi hatôm ñama. ⁹Sêbôk atu ba yahathôn balabuñ paliñ, êñ ma yahasoñ nena ya ma anyô lôkmala. Ma doñtom balabuñ halêm, êñ ma hatôm kambom hawa anêñ lôkmala hathak loñbô ba intu yahayala nena ¹⁰ya hatôm anyô ñama. Aêñ ba yahasoñ nena balabuñ tem nêm lôkmala êndêñ ya. Ma doñtom mi, hêv ñama hadêñ ya. ¹¹⁸Kambom hawa balabuñ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô. ¹²^hAêñ ba nanañ aisê esak abô balabuñ? Balabuñ ma nôm kambom e? Mi, Wapômbêñ anêñ balabuñ ma matheñ lôk thêthôn ma mavi.

¹³Aêñ ba nanañ nena nôm mavi êñ hik ya vônô e? Mi anôn! Kambom da hawa nôm mavi êñ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôm ôvathek anôn.

¹⁴Alalô nayala nena balabuñ halêm anêñ Lovak Matheñ, ma doñtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenañ alañ ba yahadum ku hamô yani vibiñ. ¹⁵ⁱMiñ yahayala nôm atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yalenhaviñ yandum ma miñ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êñ ma yahathak yahadum. ¹⁶Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êñ ma hik thô nena yenañ auk halôk hathak balabuñ anêñ auk lôk hayala nena balabuñ ma nôm mavi. ¹⁷Kambom atu ba hamô yakapôlôn iyom intu havôn ya ek yandum kambom. Ma miñ yenañ auk havôn ya ek yandum kambom takêñ ami. ¹⁸Yalenhaviñ yandum malê atu ba mavi, ma doñtom miñ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miñ hêk yakapôlôn bô ami. ¹⁹Nôm mavi atu ba yalen hik ya hathak ek yandum ma miñ yahadum ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êñ ma yahadum havôhi thêthô. ²⁰Avanôn, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadum, ba intu hik thô nena yada miñ yahadum ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôn da intu hadum nôm êñ.

²¹Aêñ ba avanôn biñ nena wak nômbêñ atu ba yalenhaviñ yandum mavi ma kambom hamiñ ya loñ siñ. ²²Ya dahôlôn lamavi hathak Wapômbêñ anêñ balabuñ, ²³^jma doñtom lôklokwañ yanña hadum ku hathak yalenvinakupik ba hik vovak hadêñ balabuñ atu ba yalenhaviñ yasopa. Lôklokwañ êñ ma kambom anêñ ba lovak ek yalenhaviñ atu ba havalon ya ek yandum anêñ ku. ²⁴⁻²⁵^kAêñ ba yenañ auk ma aêntêk. Yalenhaviñ Wapômbêñ anêñ balabuñ imbitak yenañ alañ, ma doñtom yakapôlôn bô hathak hadum ba kambom habitak yenañ alañ. Ai, malaiñ

⁸ 7:11 Stt 3:13   ^h 7:12 1Ti 1:8   ⁱ 7:15 Gal 5:17   ^j 7:23 Gal 5:17; 1Pi 2:11

^k 7:24-25 1Ko 15:57

êṅ habuliṅ ya kambom anôṅ! Yalerṅviṅkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loṅôndê ṅama. Opalê intu hatôm nêṃ ya sa? Wapômbêṅ hathak alalôaniṅ Anyô Bêṅ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêṃ ya vê êṅjêk kambom anêṅ lôklokwaṅ, ba intu yahanaiṅ yalerṅmavi hadêṅ Wapômbêṅ.

Lêk asopa Lovak Matheṅ anêṅ loṅôndê lukmuk

8 ¹Abô takatu ba bôk yahanaiṅ yôv anêṅ ôdôṅ ma aêntêk. Wapômbêṅ tem miṅ indum abô ba nêṃ malaiṅ êndêṅ avômalô takatu ba êṃô haviṅ Yisu Kilisi ami. ²Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêṅ ku, ma Lovak Matheṅ atu ba hêv lôkmala anêṅ lôklokwaṅ hêv alalô vê hêk kambom anêṅ lôklokwaṅ atu ba havôv alalô hi ek nama. ³Alalôaniṅ kapôlôṅiṅ bô miṅ hatôm esopa balabuṅ ami ba intu balabuṅ êṅ miṅ hatôm nêṃ alalô vê êṅjêk kambom anêṅ lôklokwaṅ ami. Ma doṅtom Wapômbêṅ da hadum nôṃ êṅ hathak hêv Nakaduṅ halêṃ hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniṅ kambom ba hawa anêṅ vovaṅ. ⁴Yani hadum aêṅ ek balabuṅ injik anêṅ anôṅ imiṅ alalô atu ba asopa Lovak Matheṅ anêṅ loṅôndê ma miṅ kapôlôṅiṅ bô anêṅ loṅôndê ami.

⁵Avômalô takatu ba êṃô kapôlôṅiṅ bô vibiy ethak leṅiṅhabi auk takatu ba kapôlôṅiṅ bô lahaviṅ. Ma doṅtom avômalô takatu ba êṃô Lovak Matheṅ vibiy ethak leṅiṅhabi auk takatu ba Lovak Matheṅ lahaviṅ. ⁶Ma avômalô takatu ba iniṅ auk hasopa kapôlôṅiṅ bô anêṅ auk tem nema. Ma doṅtom avômalô takatu ba iniṅ auk hasopa Lovak Matheṅ anêṅ auk tem neja lôkmala ba nêṃô labali. ⁷Avômalô takatu ba evaloṅ kapôlôṅiṅ bô miṅ hatôm nesopa Wapômbêṅ anêṅ balabuṅ ami. Ba intu miṅ esopa ami ba iniṅ auk hapôlik hathak yani. ⁸Ma avômalô takatu ba kapôlôṅiṅ bô hayabiṅ i miṅ hatôm nindum Wapômbêṅ lamavi ami.

⁹Ma doṅtom môlônim kapôlômim bô miṅ hayabiṅ môlô ami ma mi. Wapômbêṅ anêṅ Lovak Matheṅ da intu hamô môlô kapôlômim ba hayabiṅ môlô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêṅ Lovak Matheṅ mi, thêlô êṅ intu miṅ yani anêṅ ami. ¹⁰Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma doṅtom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthôṅ yôv. Aêṅ ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anôṅ yôv. ¹¹Wapômbêṅ bôk hik Yisu Kilisi liṅ hêk ṅama. Ma anêṅ Lovak Matheṅ hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Matheṅ anêṅ ku ma Wapômbêṅ tem nêṃ lôkmala êndêṅ kupik atu ba tem ema aêṅ iyom.

Lovak Matheṅ hadum ba alalô abitak Wapômbêṅ nali

¹²Aêṅ ba aiyaiṅ thêlô, alalôaniṅ ku hêk ek nasopa Lovak Matheṅ anêṅ auk ma miṅ nasopa kapôlôṅiṅ bô anêṅ auk esak loṅbô ami. ¹³°Môlô

¹ 8:4 Gal 5:16,25   ^m 8:9 1Ko 3:16; 12:3   ⁿ 8:10 Gal 2:20   ^o 8:13 Gal 6:8; Kol 3:5

osopa unim kapôlôlmim bô anêṅ auk, êṅ ma tem noma. Ma doṅtom uik kambom atu ba kapôlôlmim bô lahaviṅ vônô hathak Lovak Matherṅ, êṅ ma tem nômo lôkmala. ¹⁴Wapômbêṅ anêṅ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matherṅ halom i. ¹⁵^pWapômbêṅ hêv anêṅ Lovak Matherṅ hadêṅ alalô. Ma Lovak Matherṅ hadum ek alalô nambitak Wapômbêṅ da anêṅ avômena ba intu alaṅ nena, “Aba, Wakamik!”^r Ma miṅ hatak alalô hamô yani vibiy ek nakô esak loṅbô ami. ¹⁶^sMa Lovak Matherṅ hathak hik alalôaniṅ auk loṅ nena alalô ma Wapômbêṅ anêṅ avômena anôṅ. ¹⁷Alalô ma Wapômbêṅ anêṅ avômena ba intu tem alalô naja nôm mavi takatu ba yani bôk habitiy haviṅ anêṅ avômalô. Avanôṅ, tem naja nôm mavimavi takêṅ anêṅ Wapômbêṅ imbiṅ Kilisi. Ma lêk awa vovaṅ hatôm yani bôk hawa, êṅ ma tem naja athêṅ lôkmaṅgiṅ imbiṅ yani.

Lôkmaṅgiṅ tem imbitak embeṅ yam

¹⁸Avanôṅ, Wapômbêṅ tem injik anêṅ lôkmaṅgiṅ thô ek namô kapô. Ba intu yaleṅhabi nena malaiṅ lomaloma takatu ba lêk hapôm alalô, êṅ ma nôm oyaṅ lôkthô. ¹⁹Nômkaṅma sapêṅ atu ba Wapômbêṅ hapesaṅ ma êvsoṅ ba eyabiṅ ek nêgê waklavôṅ atu ba tem yani injik anêṅ avômena thô. ²⁰⁻²¹^tEk malê nena nômkama pik sapêṅ lêk êmô mayaliv. Wapômbêṅ habuliṅ hathak Adam anêṅ kambom ba hêv malaiṅ hadêṅ nôm takêṅ. Ma nôm takêṅ miṅ leṅihaviṅ aêṅ ami. Nômkaṅma takatu ba hapesaṅ lêk epalê ba hatôm êmô koladôṅ. Ma doṅtom wak te tem nêṅ nôm takêṅ vê ênjêk koladôṅ êṅ ba nede yaṅi imbiṅ Wapômbêṅ anêṅ avômena takatu ba êmô anêṅ lôkmaṅgiṅ kapô. Ba intu nômkama lôkthô lêk êv maleṅgiṅ.

²²Alalô ayala nena nômkama sapêṅ atu ba Wapômbêṅ bôk hapesaṅ ma lôkthô lêk elay ba elom evenṅ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk. ²³^uVovaṅ êṅ lêk hapôm alalô haviṅ ma miṅ nômkama iyom ami. Wapômbêṅ bôk hêv Lovak Matherṅ yôv hatôm nôm mavi môṅ hadêṅ alalô. Ba intu alalôaniṅ kapôlôṅiṅ halaṅ ba halom haveṅ ba hayabiṅ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêṅ da anêṅ avômena anôṅ lôk nêṅ kupik lukmuk êndêṅ alalô. ²⁴Avanôṅ, Wapômbêṅ bôk hêv alalô bulubiṅ yôv, ma doṅtom miṅ alalô ayê balabuṅ anêṅ anôṅ sapêṅ hathak maleṅgiṅ ami denaṅ. Ba intu aêv maleṅgiṅ ba ayabiṅ anêṅ anôṅ. Avômalô miṅ ethak eyabiṅ nôm takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi. ²⁵Ma aêṅ iyom ma alalô aêv maleṅgiṅ hathak nôm takatu ba miṅ bôk ayê ami denaṅ. Ba intu amô maliṅyaô ba ayabiṅ.

²⁶Ma Lovak Matherṅ hathak hêv alalô sa haviṅ. Alalô lokwaṅ mi ba athôṅ nena nateṅ mek aisê. Êṅ ma Lovak Matherṅ da hêv alalô sa ba

^p 8:15 2Ti 1:7   ^q 8:15-17 Gal 4:5-7; ALK 21:7   ^r 8:15 ‘Aba’ anêṅ ôdôṅ nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nôṅgô Mak 14:36.   ^s 8:16 2Ko 1:22   ^t 8:20-21 Stt 3:17-19
^u 8:23 2Ko 5:2-4

hateŋ mek hatôm kapô halaŋ iyom ma abô mi. ²⁷Ma Wapômbêŋ atu ba hayala kapôlônŋiŋ sapêŋ halaŋô ba hayala Lovak Matherŋ anêŋ mek êŋ. Ek malê nena Lovak Matherŋ hateŋ mek ek avômalô matherŋ hatôm Wapômbêŋ anêŋ lahavij.

Avômalô takatu ba Wapômbêŋ halam tem nêtôm Kilisi

²⁸Alalô ayala nena Wapômbêŋ hathak hawa nômkama nômbêŋ atu ba habitak ba hadum ek nôm mavi imbitak ek avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêŋ lahavij.

²⁹“Sêbôk atu ba môŋ anôŋ ma Wapômbêŋ bôk hayala i yôv ba habi baŋ hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduŋ Kilisi. Hadum aêŋ ek Kilisi imbitak anyô môŋ ek iviyaŋ lôk livi nômbêŋ atu ba evenŋ yam. ³⁰Ma avômalô takatu ba bôk habi baŋ hayô hêk i yôv intu halam i haviŋ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena ŋê thêthôŋ haviŋ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôŋ ma tem nêŋ deda lôkmaŋŋiŋ êndêŋ i imbiŋ.

Nômplate miŋ hatôm nêŋ alalô vê êŋjêk Wapômbêŋ anêŋ lahavij ami

³¹“Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê esak nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum? Yani hamiŋ haviŋ alalô, êŋ ma opalê hatôm êmô alalô lu? Mi anôŋ!

³²Wapômbêŋ hatak Nakaduŋ halôk ŋê kambom baheŋiŋ ba hama hathak alalô sapêŋ ma miŋ havasiŋ ami. Aêŋ ba intu nayala nena tem injik anêŋ lawapôm sam ba nêŋ mek lomaloma êyô êmô loŋ imbiŋ ek nêŋ alalô sa.

³³“Wapômbêŋ da bôk habi baŋ hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enaŋ alalôaniŋ kambom bêŋ? Mi anôŋ, Wapômbêŋ da bôk halam alalô yôv nena thêthôŋ! ³⁴Ba intu opalêla tem nenaŋ nena alalô naja kambom anêŋ vovaŋ? Mi anôŋ. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama ma haviyô hathak loŋbô ba lêk hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ ba hathak hanaŋ hik lambô liŋ ek nêŋ alalô sa.

³⁵Malê te hatôm êmbôv alalô vê êŋjêk Kilisi anêŋ lahavij alalô? Malaiŋ lomaloma lôk vovaŋ ma avômalô ethaŋ alalô lôk bôm bêŋ lôk amô thavuthiŋ hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biŋ, nôm takêŋ hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anôŋ! ³⁶Hatôm bôk eto nena,

“Yêlô ma anêŋ avômalô ba intu ethak idum ek nijik yêlô vônô wak nômbêŋ intu.

Yêlô hatôm boksipsip atu ba evaloŋ ek nijik vônô.” *Kopya Yeŋ 44:22*
³⁷Ma doŋtom malaiŋ takêŋ miŋ hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahavij alalô, alalô lovak ba ik nôm takêŋ sapêŋ sesoŋ.
³⁸Yenaŋ auk thektheke nena nômlate miŋ hatôm êmbôv alalô vê êŋjêk

† 8:27 Sng 139:1   † 8:28 Ep 1:11   † 8:29 Kol 1:18; Hib 1:6   † 8:31 Sng 118:6

‡ 8:33 Ais 50:8-9

Wapômbên anêḡ lahaviḡ ami. Mi anôḡ! Alalô ama mena amô lôkmala, mena aḡela la lôk ḡḡok la, mena nôḡ takatu ba lêk hamô mena tem nimbatak embenḡ yam, mena lôklokwaḡ la, ³⁹mena nôḡkama vuliḡ lôk nôḡkama vibinḡ, mena nôḡmlate atu ba Wapômbên hapesaḡ tem nêḡ alalô vê êḡjêk Wapômbên anêḡ lahaviḡ atu ba halêḡ anêḡ alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi e? Mi anôḡ!

Pol lahiki hathak avômalô Israel

9 ¹Yahamô haviḡ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanaḡ ma avanôḡ iyom. Miḡ yahasau môlô ami. Mi, yenaḡ auk ma Lovak Matheḡ hik loḡ haviḡ. ²Wak nôḡmbên intu ma yakapôlôḡ malaiḡ kambom ba vovaḡ bên halinḡ ya ^{3a}hathak yenaḡ avômalô, thêlô ma yêlô ôdôḡ te iyom. Yaleḡhaviḡ thêlô nêḡnêḡmimbinḡ ek Wapômbên nêḡ thêlô bulubinḡ. Hêḡ thêlô bulubinḡ, êḡ ma hatôm nêḡ ya vê êḡjêk Kilisi ba imbi ya êḡdôk loḡ atum ek nêḡ thêlô sa. ^{4b}Yahanaḡ hathak avômalô Israel iyom. Wapômbên bôk halam i yôv ek nimbatak anêḡ avômena ma hik anêḡ lôkmaḡḡin thô hadêḡ i. Ma havak tabô lôk habutinḡ abô haviḡ iniḡ limi. Ma hêḡ balabuḡ lôk hadôḡ i ek nêḡnêḡ yeḡ êḡdêḡ yani. ⁵Iniḡ limi bôbô ma ḡê lôk athêḡ bên. Ma Kilisi halêḡ pik hatôm anyô ba habitak anêḡ iniḡ thalaleḡ. Yanida ma Wapômbên ma nôḡkama lôkthô anêḡ alaḡ. Nambô anêḡ athêḡ esak leḡ êtôm wak nôḡmbên intu sapêḡ. Avanôḡ.

Wapômbên anêḡ loḡondê halam anêḡ avômalô

⁶Wapômbên bôk havak abô haviḡ avômalô Israel. Ma lêk Israel bên anôḡ êdô Kilisi, ma doḡtom Wapômbên anêḡ abô miḡ hêḡ yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêḡ Israel, vi atu ba Wapômbên halam iyom intu Israel anôḡ ma vi ma mi. ⁷Ma aêḡ iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêḡ Ablaham ma miḡ Ablaham nali sapêḡ ami. Mi, vi atu ba ibutinḡ abô hathak iyom intu nali anôḡ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbên bôk hanaḡ hadêḡ Ablaham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbatak.” *Môḡ Anôḡ 21:12*

^{8c}Abô êḡ anêḡ ôdôḡ nena avômena takatu ba Wapômbên habutinḡ abô hathak iyom intu ba Wapômbên anêḡ nali. Ma avômena takatu ba Ablaham habi vê, thêlô ma miḡ Ablaham nali anôḡ ami. ⁹Abô êḡ ma hatôm abô atu ba bôk ibutinḡ ba hanaḡ,

“Sondabêḡ yaḡ endake yahale halêḡ hathak loḡbô ma Sala tem embathu okna te.”

Môḡ Anôḡ 18:10,14

¹⁰Okna êḡ ma bumalô Aisak. Vêḡ ma hawa Lebeke ba havathu amena lopopek. ¹¹⁻¹²Amena ju êḡ mi denaḡ ma Wapômbên hanaḡ hadêḡ Lebeke aêḡtêk,

^a 9:3 Kis 32:32   ^b 9:4 Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5   ^c 9:8 Gal 4:23

“Amena yaŋ bêt tem imbitak yaŋ molok anêt anyô ku.” *Môŋ Anôŋ 25:23*
 Odaŋô! Amena ju êŋ mi denaŋ ba miŋ idum kambom lo mavi la ami.
 Ma doŋtom abô êŋ habitak môŋ ba hik thô nena Wapômbêtŋ hathak habi
 baŋ hayôhêk avômalô hatôm yanida anêt auk atu ba bôk lahabi. Ma miŋ
 hathak iniŋ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêt lahaviŋ. ¹³Hatôm
 bôk eto nena,

“Yaleŋhaviŋ Jekop, ma yahadô yaŋ bêtŋ Isau.” *Mal 1:2-3*

¹⁴Aêt ba nanaŋ aisê? Wapômbêtŋ hadum aêt ma miŋ thêthôn ami e?
 Mi anôn! ¹⁵Yani bôk hanaŋ hadêtŋ Mose nena,

“Yakapôlôn hik ya hathak anyôla, êŋ ma tem yanêm yakapôlôn ek
 ôpêtŋ.

Ma yaleŋhaviŋ yanêm anyôla sa, êŋ ma tem yanêm ôpêtŋ sa.”

Etak Ijip 33:19

¹⁶Aêt ba intu Wapômbêtŋ habi baŋ hayôhêk avômalô hathak yanida
 anêt lahiki. Ma miŋ hathak iniŋ ku lôk leŋiŋhaviŋ ami. ¹⁷Hatôm bôk eto
 Wapômbêtŋ anêt abô hadêtŋ Pelo aêntêk,

“Yahatak o hatôm kiŋ ek yaŋgik yenaŋ lôklokwaŋ thô esak o ek
 avômalô pik sapêtŋ neyala yenaŋ athêtŋ.” *Etak Ijip 9:16*

¹⁸Ba intu Wapômbêtŋ lahaviŋ nêm kapô ek anyôla, êŋ ma hêv kapô ek
 ôpêtŋ. Ma lahaviŋ indum avômalô vi leŋôndôn kôtôn, êŋ ma hadum thêlô
 leŋôndôn kôtôn.

¹⁹Môlô te tem endanô abô êŋ ba enaŋ, “Aisê ka Wapômbêtŋ hanaŋ
 avômalô leŋôndôn kôtôn iniŋ kambom bêtŋ? Thêlô miŋ hatôm netak
 Wapômbêtŋ anêt lahaviŋ ba nesopa iniŋ leŋiŋhaviŋ ami, aêt e?” ²⁰Ma
 doŋtom o anyô alê ba hôwê Wapômbêtŋ anêt abô viyaŋ? Hatôm nôm atu
 ba epesaŋ, enaŋ êndêtŋ ôpatu ba hapesaŋ yani nena, “Hopesaŋ ya aêtŋ
 eka?” ²¹Ôpatu ba hapesaŋ uŋ hatôm enja pik tôktôk ba epesaŋ uŋ ek
 indum ku mavimavi esak lôk epesaŋ uŋ ek indum ku oyaŋ esak imbiŋ e?

²²Ma aêtŋ iyom ma Wapômbêtŋ da hatôm esopa anêt lahaviŋ ba injik
 anêt lôkliŋyak lôk lamaniŋ thô ba imbuliŋ nê takatu ba bôk epesaŋ i yôv
 ek neja vovaŋ. Ma doŋtom mi, havalon kapô lon ba miŋ habuliŋ nê takêtŋ
 kethetŋ ami. ²³Yani hadum aêtŋ ek injik anêt lôkmaŋgiŋ anôn thô êndêtŋ
 avômalô ôdôn yaŋ atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesaŋ i yôv ek nêm
 anêt lôkmaŋgiŋ êndêtŋ i. ²⁴Avômalô takêtŋ ma alalô takatu ba Wapômbêtŋ
 bôk halam yôv, avômalô Israe lôk avômalô lon buyaŋ haviŋ. ²⁵Hathak
 avômalô lon buyaŋ ma Wapômbêtŋ bôk hanaŋ hadêtŋ Hosea nena,

“Avômalô takatu ba miŋ yenaŋ ami ma tem yandam i nena ‘yenaŋ
 avômalô’.

Ma avômalô takatu ba miŋ yaleŋhaviŋ i ami ma tem yandam i
 nena ‘avômalô takatu ba yaleŋhaviŋ videdaŋ.’ ” *Hosea 2:23*

^d 9:16 Ep 2:8   ^e 9:20 Ais 29:16; 45:9   ^f 9:21 Jer 18:6

26 Lôk hanaŋ nena,

“Loŋ atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ thêlô nena, ‘Môlô ma miŋ yenaŋ avômalô ami’,

loŋ êŋ ma tem nendam thêlô nena, ‘Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ nali.’”

Hosea 1:10

27 Ma hathak avômalô Israel ma plopet Aisaia bôk halaŋ nena,

“Avômalô Israel ma hatôm thathe ŋgwêk daŋ,

ma doŋtom Anyô Bêŋ tem nêŋ auviŋna iyom bulubiŋ.

28 Ek malê nena Anyô Bêŋ tem esopa anêŋ indum abô esak avômalô pik sapêŋ ba injik daŋ siŋ kethêŋ oyaŋ.”

Aisaia 10:22-23

29 Abô êŋ ma hatôm abô yaŋ atu ba Aisaia bôk hato nena,

“Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ miŋ hadô alalô doho ek namô lôkmala ami,

êŋ ma alalô lôkthô tem nambitak voŋgovaŋ oyaŋ êtôm Sodom lo Gomola.”

Aisaia 1:9

Avômalô Israel miŋ esopa loŋôndê êvhaviŋ ami

30 Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê? Avômalô loŋ buyaŋ miŋ idum ek nimbatak thêthôŋ ami, ma doŋtom ibitak thêthôŋ hathak iniŋ êvhaviŋ. 31 Ma avômalô Israel esopa balabuŋ ek nimbatak thêthôŋ, ma doŋtom miŋ ibitak thêthôŋ ami. 32 Eka? Thêlô esoŋ nena tem nimbatak thêthôŋ esak iniŋ ku esopa balabuŋ ma miŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ami. Thêlô evak valu vuviyathiŋ atu silili ba habi i pôŋêŋ. 33 Hatôm bôk eto nena,

“Odaŋô! Yahatak valu yaônate hamô Saion ek ende anyô liliŋ ba imbi i pôŋêŋ

lôk valu bêŋ te ek nembak silili ba nêŋem yak.

Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ yani

tem miŋ nêŋem mama êndêŋ i ami.”

Aisaia 8:14; 28:16

Israel miŋ eyala Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê ek nimbatak thêthôŋ ami

10 1 Aiyaŋ thêlô, yakapôlônŋ lahaviŋ yenaŋ avômalô Israel nêpôm Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ ba intu yahateŋ mek ek thêlô.

2 Yahanaŋ avanôŋ nena thêlô ethak lôklokwaŋ ek nesopa Wapômbêŋ, ma doŋtom miŋ eyala loŋôndê êŋ katô ami. 3 Thêlô miŋ eyala loŋôndê atu ba Wapômbêŋ bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthôŋ ami. Mi, esopa thêlôda iniŋ loŋôndê ek nimbatak thêthôŋ. Ba intu miŋ êwê Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ êŋ vibiŋ ami. 4 Kilisi ma balabuŋ anêŋ daŋ ba intu avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ibitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma.

5 Mose bôk hato abô hathak loŋôndê balabuŋ atu ba avômalô nesopa ek nimbatak thêthôŋ ma aêntêk,

“Ijê takatu ba esopa abô balabuŋ dedaŋ mavi ma miŋ êv yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala.”

Wok Plis 18:5

6 Ma doɽtom loɽõndê atu ba avômalô nimbitak thêthôn esak nênemimbiɽ ma miɽ malaiɽ hatôm loɽõndê nesopa abô balabuɽ ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,

“Môlô miɽ nosoɽ nena unim ku bêɽ hêk ek nosak leɽ ba unu ami.”

Lo 30:12

Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êɽ. 7 Ma hatôm bôk eto nena,

“Môlô miɽ nosoɽ nena unim ku bêɽ hêk ek unu loɽ ɽama ami.” *Lo 30:13*

Mi, Wapômbêɽ bôk hik yani liɽ yôv hêk loɽ ɽama ba intu notak auk êɽ.

8 Loɽõndê nanênimbiɽ miɽ hanaɽ hathak nandum ku takêɽ ami. Mi, hanaɽ nena,

“Wapômbêɽ anêɽ abô lêk habobo môlô ba hamô vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv.”

Lo 30:14

Abô nênemimbiɽ êntêk intu yêlô athak anaɽ hadêɽ môlô. 9 Aêntêk nena honaɽ bêɽ hale vembôlêk nena, “Yisu ma Anyô Bêɽ” lôk hêvhaveɽ hêk kapôlôm nena Wapômbêɽ hik yani liɽ hêk ɽama, êɽ ma Wapômbêɽ tem nê m o bulubiɽ. 10 Ek malê nena hêk kapôlônɽ ma avômalô ethak êvhaveɽ ba Wapômbêɽ halam i nena ɽê thêthôn. Ma hale veɽɽiɽbôlêk ma avômalô ethak enaɽ iniɽ êvhaveɽ bêɽ ba Wapômbêɽ hêv i bulubiɽ.

11 Hatôm Wapômbêɽ anêɽ kapy a bôk hanaɽ nena,

“Opalêla takatu ba êvhaveɽ yani ma tem miɽ nênem mama êndêɽ i ami.”

Aisaia 28:16

12 8 Anyô Bêɽ doɽtom êɽ iyom intu avômalô pik sapêɽ iniɽ Anyô Bêɽ. Ba intu abô êɽ hanaɽ hathak avômalô sapêɽ, avômalô Israe l lôk avômalô loɽ buyaɽ haveɽ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêɽ wapôm anôn hadêɽ i. 13 h Hatôm bôk eto nena,

“Lôkthô atu ba elam Anyô Bêɽ anêɽ athêɽ ma tem neɽa bulubiɽ.”

Joel 2:32

14-15 Avômalô takatu ba miɽ êvhaveɽ Anyô Bêɽ ami ma tem nendam yani aisê? Môɽ ma nanê m anyô ek enaɽ Abô Mavi êɽ bêɽ. Ma hanaɽ bêɽ ba elanô, êɽ ma tem nênemimbiɽ ba nendam yani ek nê m thêlô bulubiɽ. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba elanô Abô Mavi, thêlô êbôi hathak ɽê takatu ba ewa abô êɽ ba êyô enaɽ.”

Aisaia 52:7

16-17 Aêɽ ba avômalô ethak elanô abô hathak Kilisi vê m ka êvhaveɽ Abô Mavi takatu ba elanô. Ma doɽtom avômalô Israe l naju iyom ewa Abô Mavi êɽ thô. Hatôm bôk Aisaia hanaɽ,

“Anyô Bêɽ, opalê hêvhaveɽ abô takatu ba yêlô anaɽ hadêɽ i? Mi la.”

Aisaia 53:1

18 Ma malê te hapôm Israe l ba thêlô bêɽ anôn miɽ êvhaveɽ ami? Thêlô miɽ elanô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elanô yôv. Hatôm bôk eto nena,

8 10:12 Ap 15:9 h 10:13 Jol 2:32

“Abô êṅ bôk haveṅ mayaliv ba hi hayô pik anêṅ daṅ.” *Kapya Yeṅ 19:4*
 19-21 Avanoṅ, Israeḷ elañô, ma doṅtom êthôn anêṅ ôdôn paliṅ e? Mi, thêlô
 bôk elañô ba eyala yôv ma doṅtom miṅ êvhaviṅ ami. Lemimimbi abô atu
 ba Aisaia bôk hatô hathak Israeḷ nena,

“Wak nômbêṅ intu ma yahalek yabaheṅ hadêṅ môlô,
 ma doṅtom môlô ma nê auk thektheḷ lôk lemimôndôn kôtôṅ.”

Aisaia 65:2

Ba intu Wapômbêṅ hanaṅ ba Mose hatô aêntêk,

“Tem yanêm mek mavi êndêṅ avômalô athêṅ mi lôk auk mi ek
 yandum môlô Israeḷ maleṅiṅkilik lôk leṅiṅṅaṅa.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miṅ hakô ami ma hanaṅ auk êṅ bêṅ nena,

“Avômalô takatu ba miṅ êbôlêm ya ami intu bôk êpôm ya yôv.

Ma avômalô takatu ba miṅ enaṅ hik ya liṅ ami ma tem yaṅgik ya
 thô êndêṅ i.” *Aisaia 65:1*

Wapômbêṅ miṅ havôliṅ dôṃ ek Israeḷ ami

11 ¹ Aêṅ ba intu yahanaṅ hik môlô liṅ nena Wapômbêṅ hapôlik
 ek anêṅ avômalô Israeḷ e? Milôk. Yada ma anyô Israeḷ te ma
 Ablaham anêṅ lim ba yahabitak anêṅ Benjamin anêṅ ôdôn ba intu
 oyala nena Wapômbêṅ miṅ hapôlik ek Israeḷ ami. ² Sêbôk atu ba môṅ
 anôṅ ma Wapômbêṅ bôk lahaviṅ thêlô yôv ba intu miṅ hapôlik hathak
 anêṅ avômalô ami. Lemimimbi Wapômbêṅ anêṅ kapya bu atu ba hanaṅ
 hathak Elia. Yani hatatale avômalô Israeḷ ba hanaṅ hadêṅ Wapômbêṅ
 nena,

³ “Anyô Bêṅ, thêlô ik anêm plopet pôpônô lôk ik anêm loṅ êbôk da
 pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denaṅ ba thêlô idum ek nijik
 ya vônô imbiṅ.” *I Kiṅ 19:10,14*

⁴ Ma doṅtom Wapômbêṅ hanaṅ aisê hadêṅ Elia? Hanaṅ,

“Yahavalonṅ avômalô Israeḷ hatôm 7,000 takatu ba miṅ êv yeṅ hadêṅ
 Ŋgôk Baal ami loṅ hatôm yada yenaṅ. Ma miṅ o iyom ami.”

I Kiṅ 19:18

⁵ Ma lêk aêṅ iyom, Wapômbêṅ hik anêṅ wapôm sam ba halam avômalô
 Israeḷ auviṅna. ⁶ Yani habi anêṅ wapôm sam ba halam thêlô. Ma miṅ
 hathak iniṅ ku ami. Hêv hathak iniṅ ku, êṅ ma miṅ wapôm anôṅ ami.

⁷ Abô êṅ anêṅ ôdôn ma aêntêk. Avômalô Israeḷ idum lôklokwaṅ
 ek nimbitak thêthôn êṅjêk Wapômbêṅ ma, ma doṅtom mi. Vi atu ba
 Wapômbêṅ halam iyom intu ibitak thêthôn. Ma vi dedauṅ ma hadum
 thêlôninṅ auk thektheḷ. ⁸ Hatôm Wapômbêṅ anêṅ kapya hanaṅ,

“Wapômbêṅ bôk hadum ba thêlô leṅviṅmalaiṅ.

Ma bôk hik maleṅiṅ siṅ ek miṅ nêgê ami.

¹ 11:1 1Sml 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5   ² 11:6 Gal 3:18

Ma bôk habi leŋôndôŋ siŋ ek miŋ nedaŋô ami.

Ba bôk êmô aêŋ aleba lêk.”

Lo 29:4; Aisaia 29:10

⁹Ma hatôm bôk ba Devit hanaŋ hadêŋ Wapômbêŋ hathak avômalô Israeł nena,

“Undum nôm mavi atu ba thêlô ethak eyaŋ imbitak êtôm adêk ek embalonŋ thêlô loŋ

ek nênem yak ba neja malaiŋ êtôm iniŋ vuli.

¹⁰Ômbi thêlô maleŋiŋ siŋ ek miŋ nêgê tak ami,

ma wak nômbêŋ intu ma thêlô dômiŋ lokwaŋ da lokbaŋ ênjêk aêŋ.”

Kapya Yeŋ 69:22-23

Wapômbêŋ hawa alokwaŋ bomaŋ thaŋaŋ ba hagêgê loŋ haviŋ alokwaŋ yôhók

¹¹^kBa intu yahanaŋ hadêŋ môlô hathak Israeł aêntêk. Thêlô êv yak ba miŋ hatôm nimbiyô esak loŋbô ami e? Mi anôŋ, tem nimbiyô esak loŋbô. Ma doŋtom hathak iniŋ kambom ma Wapômbêŋ hêv avômalô loŋ buyaŋ bulubiŋ ek batu nêgê ba maleŋiŋkilik esak. ¹²Hathak iniŋ kambom lôk etak Wapômbêŋ ma avômalô pik sapêŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ ewa mek mavi. Vêm ba ele i liliŋ, êŋ ma oyala nena tem neja mek mavi bêŋ anôŋ êmôŋ ek yaŋ bô.

¹³Yahato abô êntêk hadêŋ môlô avômalô loŋ buyaŋ. Wapômbêŋ bôk halam ya ek yambitak avômalô loŋ buyaŋ iniŋ aposel ba yaleŋmavi hathak ku êŋ. Ba intu yahadum ku êŋ dedauŋ mavi ¹⁴ek batu yenaŋ avômalô Israeł nêgê nôm mavi takatu ba Wapômbêŋ hadum hathak môlô ba maleŋiŋkilik esak ek Wapômbêŋ nêm doho bulubiŋ. ¹⁵Lêk ma Wapômbêŋ hatak avômalô Israeł ba intu avômalô pik sapêŋ ethak doŋtom haviŋ Wapômbêŋ. Ma haveŋ yam atu ba Wapômbêŋ hawa i hathak loŋbô, êŋ ma tem êtôm iviyô hêk ŋama.

¹⁶Alalô ayala nena êbôk polom ba êv bute hadêŋ Wapômbêŋ, êŋ ma polom lôkthô habitak matheŋ. Ma alokwaŋ oliv ŋgalôk matheŋ ma anêŋ thaŋaŋ sapêŋ ma matheŋ haviŋ. Ma aêŋ iyom ma avômalô Israeł iniŋ limi bôbô bôk matheŋ ba intu limi lukmuk ma tem matheŋ aêŋ iyom. ¹⁷^lAvômalô Israeł ma hatôm alokwaŋ oliv yôhók êŋ. Ma môlô avômalô lôŋ buyaŋ ma hatôm alokwaŋ oliv bomaŋ. Ma Wapômbêŋ hale oliv yôhók anêŋ thaŋaŋ doho vê, ma hawa môlô oliv bomaŋ anêŋ thaŋaŋ ba hagêgê loŋ hathak oliv yôhók. Ba intu môlô othak doŋtom haviŋ thaŋaŋ vi atu ba hamô denaŋ ba owa pik anêŋ lêŋlêŋ atu ba oliv ŋgalôk havôv. ¹⁸Aêŋ ba miŋ nobam amda ba nonaŋ nena yêlô awa alokwaŋ yôhók thaŋaŋ anêŋ loŋ ami. Môlô ma thaŋaŋ oyaŋ ma Israeł limi ma ŋgalôk, ma ŋgalôk êŋ intu havatho môlô loŋ ma miŋ môlô ovatho a êŋ anêŋ ŋgalôk loŋ ami.

^k 11:11 Ap 13:46   ^l 11:17 Ep 2:11-19

¹⁹Ma doŋtom mólô doho tem nonaŋ nena, “Wapômbêŋ hale thaŋaŋ doho vê ek yêlô naja iniŋ loŋ.” ²⁰Avanôŋ, ma doŋtom lemimimbi nena Wapômbêŋ hadabêŋ i kisi hathak miŋ êvhaviŋ ami ma hawa mólô hathak unim ôêvhaviŋ. Ba intu nôkô ek Wapômbêŋ ba miŋ nobam amda ami. ²¹Wapômbêŋ bôk hadabêŋ alokwaŋ yôhók da anêŋ thaŋaŋ vi kisi yôv, ma hatôm edabêŋ mólô kisi imbiŋ. ²²“Ba intu lemimimbi nena Wapômbêŋ hathak mayôhók lôk mathêlêv haviŋ. Yani mathêlêv hadêŋ avômalô takatu ba êv yak, ma mayôhók hadêŋ mólô takatu ba ômô anêŋ mayôhók kapô ba miŋ notak ami. Ma otak, ma tem edabêŋ mólô kisi imbiŋ. ²³Ma avômalô Israeal ele i liliŋ ba êvhaviŋ, êŋ ma tem Wapômbêŋ êgêgê i loŋ esak alokwaŋ atu esak loŋbô. Yani hatôm indum aêŋ. ²⁴Ek malê nena Wapômbêŋ bôk hale mólô vê hêk oliv bomaŋ ba hagêgê loŋ hathak oliv yôhók yôv. Alokwaŋ êŋ ma miŋ unim ami. Ba intu miŋ malaiŋ ek êgêgê oliv yôhók da anêŋ thaŋaŋ esak loŋbô ami.

Wapômbêŋ lahaŋiŋ injik anêŋ lahiki thô êndêŋ avômalô sapêŋ

²⁵Aiyaŋ thêlô, yaleŋhaviŋ mólô noyala abô lôk kup êntêk ek miŋ nômbôam ami. Abô lôk kup êŋ ma aêntêk. Avômalô Israeal vi iniŋ kapôlôŋiŋ lêk thektheke ba tem nêmo aêŋ endeba avômalô lôŋ buyaŋ takatu ba Wapômbêŋ halam i, nênemimbiŋ ba nêyô ek yani am. ²⁶“Êŋ ma tem yani nêm Israeal sapêŋ bulubiŋ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbêŋ hanaŋ nena,

“Anyô hêv bulubiŋ tem êlêm anêŋ Saion,

ma tem injik avômalô Israeal liliŋ ênjêk iniŋ kambom.

²⁷“Êŋ ma tem yaleŋimbi tabô atu ba bôk yahavak haviŋ i nena tem yanêm iniŋ kambom vê.”

Aisaia 59:20-21

²⁸Avômalô Israeal miŋ ewa Abô Mavi thô ami ba intu Wapômbêŋ hapôlik hathak i. Nôm êŋ hêv mólô avômalô loŋ buyaŋ sa. Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk halam thêlô ba havak balabuŋ haviŋ iniŋ limi ba intu lahaŋiŋ thêlô denaŋ. ²⁹Ek malê nena Wapômbêŋ hathak halam avômalô ba hêv mek hadêŋ i ma tem miŋ lapaliŋ i ba nêm anêŋ mek vê esak loŋbô ami. ³⁰Bôk mólô avômalô loŋ buyaŋ lemimôndôŋ kôtôŋ hadêŋ Wapômbêŋ. Havaŋ yam ma avômalô Israeal leŋiŋôndôŋ kôtôŋ haviŋ ba intu Wapômbêŋ hêv kapô hadêŋ mólô. ³¹Ma aêŋ iyom ma avômalô Israeal lêk leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ba Wapômbêŋ hêv kapô ek mólô. Hadum aêŋ ek wak te ma tem nêm kapô ek thêlô imbiŋ. ³²Wapômbêŋ hatak avômalô sapêŋ ek nesopa iniŋ leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ek injik anêŋ lahiki thô êndêŋ thêlô sapêŋ.

^m 11:22 Jon 15:2,4   ⁿ 11:26 Ais 59:20-21   ^o 11:27 Ais 27:9; Jer 31:33-34

Nambô Wapômbên anên athên

- 33 ^PAiyê, yahason kambom hathak Wapômbên anên wapôm lôk anên auk lôk anên hayala nômkama ma anên daŋ mi!
Opalê hatôm eyala anên auk atu ba lahabi am? Mi anôn.
Anyô late miŋ hatôm eyala anên loŋondê atu ba hapesaŋ ami.
- 34 ^QOpalê hatôm eyala Wapômbên anên tabilôk? Mi.
Ma opalê hatôm nêm auk êndên yani? Mi anôn. *Aisaia 40:13*
- 35 Ma opalê hatôm nêm nômlate êndên yani ek êwê viyaŋ. Milôk!
Jop 41:11
- 36 ^NNômkama lôkthô halêm anên yani ba imiŋ hathak anên lôklokwaŋ lôk êmô ek nêmbô yani.
Nanêm athên lôkmangin êndên yani êtôm wak nômbên intu sapên. Avanôn biŋ.

Nanêm i êtôm da êndên Wapômbên

12 ¹Aên ba, aiaŋ thêlô, Wapômbên lahiki lôbôlôn hathak alalô. Ba intu yahason môlô lokwaŋ nena nônmê am vidoŋ êndên yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loŋ êbôk da. Da êŋ ma lôkmala lôk matheŋ ba hêv lamavi hadên Wapômbên. Êŋ ma hatôm ôêv yeŋ anôn hadên Wapômbên. ²Ba nônmê loŋ ênjêk kapôlômim ek Wapômbên epesaŋ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yaŋda. Ma miŋ nosopa avômalô pik veŋiŋgwam ami. Êŋ ma tem noyala ba nosopa nôm takatu ba Wapômbên lahaviŋ. Lahaviŋ êŋ ma mavi lôk mabuŋ anôn ba tem indum Wapômbên lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbên hêv hadên alalô tomtom

³Wapômbên habi anên wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahanan hadên môlô nena lemimimbi am ba nutitiŋ am katô esak êvhaviŋ atu ba Wapômbên hêv hadên môlô tomtom. Ma miŋ noson nena môlô ma nê bêŋbêŋ ami. ⁴Anyô liŋkupik ma doŋtom iyom, ma doŋtom anên lôbôlôbô ma bêŋ anôn. Ma lôbôlôbô takên ethak idum ku lomaloma. ⁵Ma alalô aên iyom. Alalô ma bêŋ anôn ma doŋtom athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak kupik doŋtom. Ba intu alalô amô hatôm nê ôdôn te iyom. ⁶Ma Wapômbên hik anên wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadên alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enaŋ Wapômbên anên abô êtôm plopet, êŋ ma yani indum ku êŋ êtôm anên hêvhaviŋ. ⁷Ma yaŋ hawa auk ek indum ku nêm avômalô sa, êŋ ma nêm i sa. Ma te hawa auk ek êndôn

^P 11:33 Ais 55:8-9 ^Q 11:34 1Ko 2:16 ^R 11:36 1Ko 8:6 ^S 12:1 Lom 6:11,13; 1Pi 2:5
^T 12:3 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 ^U 12:4-5 1Ko 12:12,27 ^V 12:6-8 1Ko 12:4-11;
1Pi 4:10-11

avômalô esak Wapômbêṅ anêṅ abô, ma êndôṅ. ⁸Ma yaṅ hawa auk ek embatho avômalô vi loṅ, êṅ ma embatho i loṅ. Ma te hawa auk ek nêṅ avômalô sa esak nôṅkama, êṅ ma nêṅ lôk lavidoṅ. Ma te hawa auk ek eyabiṅ avômalô, êṅ ma eyabiṅ dedauṅ mavi. Ma te hawa auk nêṅ kapô ek avômalô, êṅ ma indum lôk lamavi.

Kobom leṅhaviṅ

⁹Lemimbiṅ avômalô lôk lemvidoiṅ. Ma nôpôlik esak nôṅ takatu ba kambom ma nobaloṅ nôṅ takatu ba mavi loṅ. ¹⁰Ma Lemimbiṅ avômalô takatu ba êvhaviṅ videdauṅ êtôm lemhaviṅ mamuyaṅ. Ma nêṅ athêṅ bêṅ êndêṅ i êmôṅ ek o. ¹¹Ma nôṅnêṅ am lôkthô ek nundum Anyô Bêṅ anêṅ ku ma miṅ o vau ami. Ma notak Lovak Matheṅ ek esaṅ êtôm atum êmô môlô kapôlômim. ¹²Ma nôṅnêṅ malemim lôk lemimmavi. Ma malaiṅ hapôm o ma ôṅmô maliṅyaô. Ma oterṅ mek thôthô. ¹³Ma avômalô matherṅ takatu ba êv i sêkêya, êṅ ma nêṅ i sa. Ma avômalô malak yaṅ êlêṅ, onja i thô ba oyabiṅ i mavi.

¹⁴Ma Nêṅ mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêṅ o. Nêṅ mek ma miṅ ondaṅ ek Wapômbêṅ nêṅ malaiṅ êndêṅ i ami. ¹⁵Avômalô takatu ba leṅṅmavi ma lemmavi imbiṅ i. Ma avômalô takatu ba elaiṅ asêṅ malêṅ ma ondaṅ imbiṅ i. ¹⁶Ma Nômô maliṅyaô imbiṅ am. Ma miṅ osoṅ nena o anyô bêṅ ami. Mi, otauviṅ o ba ôṅmô imbiṅ ṅê athêṅ mi. Ma miṅ osoṅ nena o anyô lôkawk bêṅ ami. Mi.

¹⁷Ma Anyôla hadum kambom hadêṅ o ma miṅ nuṅgwik kambom êṅ liliṅ êndêṅ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom êṅjêk thêlô maleṅṅ. ¹⁸Ombatho o loṅ lôklokwaṅ ek ôṅmô labali imbiṅ avômalô sapêṅ. ¹⁹Ma Aiyai thêlô, miṅ nôwê kambom viyaṅ ami ma notak êndôk Wapômbêṅ anêṅ lamaniṅ kapô. Hatôm bôk eto nena,

“Ya Anyô Bêṅ yahanaiṅ nena ku nijik anyô leṅkadôk liṅ ma yenaṅ ku
ba tem yandum.” Lo 32:35

²⁰Ma

“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêṅ nôṅ êndêṅ yani.
Ma hathakmuniṅ ma nêṅ ṅaṅ ek inum.

Hudum aêṅ ma tem nêṅ yani mama bêṅ.” *Gutpela Sindaun 25:21-22*

²¹Aêṅ ba undum mavi iyom ek ôṅmô kambom lu, ma miṅ otak kambom ek êmô o lu ami.

Alalô namô gavman vibiiṅ

13 ¹Gavman pik sapêṅ ma Wapômbêṅ hatak i ba hêv lôklokwaṅ hadêṅ i ek neyabiṅ avômalô. Gavman te miṅ habitak oyaṅ ami ma mi. Ba

^w 12:10 1Pi 1:22   ^x 12:12 1Te 5:16-18   ^y 12:13 Hib 13:2   ^z 12:14 Mat 5:44; 1Ko 4:12

^a 12:16 Snd 3:7   ^b 12:17 1Te 5:15   ^c 12:19 Mat 5:39   ^d 12:20 Mat 5:44   ^e 13:1 Snd 8:15; Tit 3:1

intu avômalô lôkthô nêmo thêlô vibij. ²Aêj ba anyôla hadô êmô gavman vibij, êj ma hadô ek êmô Wapômbêj baj vibij. Ba intu ôpêj tem indum abô ba enja malaij. ^{3f}Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, jê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman mij nêmo vovaj êndêj o ami, ma embam o iyom. Êj ma tem mij ôkô ek gavman ami. ⁴Gavman ma Wapômbêj anêj jê ku ek nênem o sa ek ômô mavi. Wapômbêj hêv lôklokwanj hadêj i ek nênem anêj vovaj êndêj avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô mij ewa lôklokwanj êj oyaj ami. Mi, ba intu hudum kambom, êj ma ôkô. ⁵Aêj ba alalô mij namô gavman vibij esak akô ek naja vovaj iyom ami. Mi, esak nayala ênjêk kapôlôrijj nena êj ma mavi.

^{6g}Aêj ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêj anêj jê ku ba ethak idum inij ku thêthônj. ⁷Ba intu malêla takatu ba enaj nena nêmo ma nêmo. Elam takis alêla ma nêmo. Ma anyôla hamô o vulij ma ômô yani vibij. Ma opalêla takatu ba ewa athêj bêj ma nêmo athêj bêj êndêj i.

Lemimbij avômalô vi

^{8h}Ôwê anêmo malêla takatu ba viyaj hêk denaj. Ma undum ku esak viyaj dojtom atu hêk nena lemimbij avômalô. Hudum aêj ma hatôm abô balabuj lôkthô hik anôj hamij o. ⁹ⁱAbô balabuj hanaj aêntêk, “Mij undum sek imbij anyô yaj yanavi ami. Mij nunjwik anyô vônô ami. Mij onja vani ami. Ma mij malemkilik esak anyô vi inij nômkama ami.” Ma hanaj abô balabuj vi havij. Balabuj nômbêj êj hamô balabuj ali êntêk kapô nena, “Lemimbij anyô yaj êtôm lemhavij oda.” ^{10j}Alalô lejijhavij avômalô vi ma tem mij nandum i kambom ami. Ba intu alalô lejijhavij avômalô vi, êj ma hatôm balabuj lôkthô hik anôj.

Waklavôj naja bulubij lêk habobo

^{11k}Oyala waklavôj êntêk ba lêk alalô amô, aêj ba nosopa abô takatu ba lêk yahanaj yôv hadêj môlô. Sêbôk atu ba alalô aêvhavij môj anôj ma hamô daim dokte, ma dojtom waklavôj naja bulubij lêk habobo. Ba intu notak malemim hayaaj ma numbiyô. ^{12l}Bôlôvôj anêj daaj lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momanjini anêj ku thô ma noba deda anêj nômkama vovak. ^{13m}Aêj ba alalô nasopa waklavôj êj anêj kobom mavi. Ba mij nandum nômkama mayaliv lôk nanum waij ba nambitak molo ami. Ma mij nandum sek walilij lôk nasopa thethajak ami. Ma natak lejijjaja lôk lejijdaaj. ¹⁴ⁿMij nandum kobom takêj ami, ma mi. Omba Anyô Bêj Yisu Kilisi êtôm anêmo kwêv ma mij ômbôlêmo kambom anêj lojôndê ek undum thethajak lamavi ami.

^f 13:3 1Pi 2:13-14   ^g 13:6-7 Mat 22:21   ^h 13:8 Mat 22:39-40; Jem 2:8

ⁱ 13:9 Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21   ^j 13:10 1Ko 13:4-7   ^k 13:11 Ep 5:14; 1Te 5:6-7

^l 13:12 1Jon 2:8   ^m 13:13 Luk 21:34; Ep 5:18   ⁿ 13:14 Ep 5:11

Minj òngò mòlòviyan ba nona nena nê kambom ami

14 ¹°Onja nê takatu ba iniñ êvhaviñ pulusik thò. Ma hathak auk atu ba Wapòmbên anên abò minj hik thò halêm yainj ami ma minj otatale i esak iniñ auk atu ba leñijhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapòmbên ma ami. ²°Ma anyò yan anên êvhaviñ ma lôklokwanj ba hatòm enjanj nômlaloma sapênj. Ma yan anên hêvhaviñ ma pulusikna ba intu hayañ nômkama kapò iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadênj ngòk. ³°Ôpatu ba hayañ nômkama sapênj ma minj enañ nena ôpatu ba hatip ek nômdoho ma anyò kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nômdoho ma minj etatale ôpatu ba hayañ nômkama sapênj ami. Mi, Wapòmbên bòk hawa yani yòv. ⁴°Ma o opalê ba hotatale anyò yan anên anyò ku? Ôpênj da anên anyò bênj tem enañ nena ôpênj hamiñ mena hêv yak. Ma Anyò Bênj da tem embatho ôpênj loñ ek imiñ.

⁵°Ma avòmalo vi leñijhabi nena wak doho ma matheñ ma doho ma mi. Ma vi leñijhabi nena wak lôkthò ma hatòm doytom iyom. Hathak auk êñ ma anyò tomtom da leñijimbi katò am ka nesopa iniñ êvhaviñ. ⁶Avòmalo takatu ba leñijhabi nena wak doho ma matheñ ma ethak idum aênj ek êv athênj bênj hadênj Anyò Bênj. Ma vi atu ba ethak eyañ alim ma êv leñijmavi hadênj Wapòmbênj ba eyañ ek nênmê athênj bênj êndênj Anyò Bênj. Ma avòmalo takatu ba itip ek alim ma êv leñijmavi hadênj Wapòmbênj ba eyañ iniñ nômkama ek nênmê athênj bênj êndênj Anyò Bênj. ⁷Alalò nê êvhaviñ minj adum nômlate ek alalò da iyom ami. Mi, nômkama lôkthò atu ba adum, amò lôkmala mena ama, ma adum ek Anyò Bênj. ⁸°Alalò amò lôkmala, ma amò ek nanêm athênj bênj êndênj Anyò Bênj. Ma ama, ma ama ek nanêm athênj bênj êndênj Anyò Bênj aênj iyom. Ba intu alalò amò mena ama, alalò ma Anyò Bênj da anên. ⁹Kilisi bòk hama ba haviyò hathak loñbò ek imbitak nê lôkmala lôk nê nãma iniñ Anyò Bênj.

¹⁰°Aênj ba aisê ka mòlò otatale mòlòviyan? Ma aisê ka mòlò ôyê mòlòviyan ba onañ nena thêlò ma nê kambom? Wapòmbênj tem indum abò ba alalò sapênj tem namiñ yani ma êndênj wak êñ. ¹¹°Hatòm bòk eto nena,

“Yada Anyò Bênj, yahamò aênj, ba yahanañ avanônj biñ nena avòmalo sapênj tem nedek veñijdônj lêlò ma nênmê athênj bênj êndênj ya Wapòmbênj.”

Aisaia 45:23

¹²Ba intu alalò tomtom tem namiñ Wapòmbênj ma ek nandum abò esak alalòaniñ nômkama takatu ba adum.

Minj undum mamuyan nêmkama yak ami

¹³Wapòmbênj tem endañ avòmalo lôkthò iniñ abò ba intu notak auk notatale avòmalo êvhaviñ vi. Ma lemimimbi katò ek minj nundum

° 14:1 Lom 15:7   ° 14:2 Stt 9:3-4   ° 14:3 Kol 2:16   ° 14:4 Mat 7:1; Jem 4:11-12

° 14:5 Gal 4:10-11   ° 14:8 Gal 2:20   ° 14:10 2Ko 5:10   ° 14:11 Plp 2:10-11

nômlate ek nosale lôk numbuliŋ mólôviyaŋ ami. ¹⁴ *Yahamô haviŋ Anyô Bêŋ Yisu ba yahayala lôk yahêvhaviŋ nena nôml takatu ba êv hadêŋ ŋgôk lôk nôml sapêŋ ma mavi hêk Wapômbêŋ ma ek nejaŋ. Ma doŋtom anyôla lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêŋ ma, êŋ ma nôml êŋ lêk lelaik ek ôpêŋ. ¹⁵ *Hoanŋ nômlate atu ba mamuyaŋ hêvhaviŋ nena lelaik ba hôêv malaiŋ hadêŋ yani, êŋ ma miŋ hosopa leŋhaviŋ anêŋ loŋôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêŋ ba intu miŋ undum ek yani nêml yak esak nôml atu ba hoanŋ ami. ¹⁶ Aêŋ ba hoyala nena nôml lôkthô ma mavi ek nejaŋ, êŋ ma auk mavi. Ma doŋtom mamuyaŋ atu ba hapôlik ek nômla doho hayô, êŋ ma oyabiŋ o ek anêml auk mavi êŋ miŋ imbuliŋ yani ba enaŋ abô kambom esak anêml auk êŋ ami. ¹⁷ Nôml eyaŋ lo inum, êŋ ma nôml oyaŋ. Nômbêŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma nandum nômkama thêthôŋ lôk namô labali imbiŋ i ma namô lôk leŋiŋmavi. Nôml takêŋ halêml anêŋ Lovak Matheŋ. ¹⁸ Ôpatu ba hadum Kilisi anêŋ ku takêŋ hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ ba avômalô ebam yani.

¹⁹ *Aêŋ ba alalô nandum ek namô yôhôk imbiŋ i lôk nambatho alalôaniŋ êvhaviŋ loŋ. ²⁰ *Ma miŋ umbuliŋ Wapômbêŋ anêŋ ku esak nôml eyaŋ ami. Nôml lôkthô ma mabuŋ hêk Wapômbêŋ ma, ma doŋtom hoanŋ nômla te atu ba hadum ba anyô yaŋ hêv yak, êŋ ma hudum kambom. ²¹ Aêŋ ba hoanŋ alim mena hunum waiŋ mena hudum nômla yaŋ atu ba hadum mamuyaŋ hêv yak, êŋ ma mavi ek otak.

²² Anêml auk hathak nôml takatu ba lêk yahananŋ, êŋ ma êmô imbiŋ oda lôk Wapômbêŋ iyom. Avômalô takatu ba esopa iniŋ êvhaviŋ lôk kapôlôŋiŋ labali lêk êmô lôk leŋiŋmavi. ²³ Ma doŋtom avômalô takatu ba eyaŋ nôml lôk auk ju, êŋ ma miŋ esopa iniŋ êvhaviŋ ami ba intu idum kambom hêk Wapômbêŋ ma. Malêla takatu ba hudum ma miŋ halêml anêŋ hôêvhaviŋ ami, êŋ ma hatôm hudum kambom.

Nandum nômkama lôkthô ek nônlêml mólôviyaŋ sa

15 ¹ Alalô takatu ba aêvhaviŋ lôklokwaŋ miŋ nasopa alalôaniŋ leŋiŋhaviŋ iyom ami. Mi, nanêml avômalô takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusikna sa ba naja iniŋ malaiŋ imbiŋ. ² *Ma alalô tomtom leŋiŋimbi alalôaniŋ iviyaŋ ek nanêml i sa ek iniŋ êvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ. ³ Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miŋ hasopa yanida anêŋ lahaviŋ ami. Mi, bôk eto nena,

“Wapômbêŋ, abôma atu ba enaŋ hathak o ma lêk hapôm ya haviŋ.”

Kapya Yeŋ 69:9

* 14:14 Ap 10:15; Tit 1:15   * 14:15 1Ko 8:11-13   * 14:19 Lom 12:18; 15:2

z 14:20 1Ko 8:13   a 15:2 1Ko 10:24,33

⁴^bAbô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ma eto ek êndôn alalô ek namô malinŋyâô lôk nêŋ alalô thêvô ek alalô nanêŋ maleŋŋŋ ek Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ.

⁵Wapômbêŋ atu ba hathak havatho môlô loŋ ek nôŋô malinŋyâô lôk hêv môlô thêvô ma tem indum ba môlô kapôlômim imbitak doŋtom êtôm Yisu Kilisi anêŋ lahaviŋ. ⁶Ek môlô sapêŋ kapôlômim doŋtom lôk auk doŋtom ba nôŋêŋ athêŋ lôkmaŋŋŋŋ êndêŋ Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô.

Yisu halêm ek nêŋ avômalô Israeŋ lo avômalô loŋ buyaŋ sa

⁷^cAêŋ ba onja ŋê êvhaviŋ vi thô êtôm môlôviyaŋ hatôm Kilisi bôk hawa môlô thô. Nundum aêŋ ek nêŋ athêŋ lôkmaŋŋŋŋ êndêŋ Wapômbêŋ.

⁸^dYahanaŋ avanônŋ nena Kilisi habitak hatôm ŋê Israeŋ iniŋ anyô ku ek hik thô nena Wapômbêŋ hasopa anêŋ abô takatu ba bôk habutiŋ haviŋ iniŋ limi. ⁹^eMa Kilisi hadum ku êŋ ek avômalô loŋ buyaŋ hatôm nêŋêŋ athêŋ lôkmaŋŋŋŋ êndêŋ Wapômbêŋ hathak anêŋ hêv kapô hadêŋ thêlô. Hatôm bôk eto nena,

“Tem yambam anêŋ athêŋ ênjêk ŋê loŋ buyaŋ malêvônŋ.

Lôk yanêŋ yeŋ êndêŋ o.”

Kapya Yeŋ 18:49

¹⁰Ma buyaŋ hanaŋ nena,

“Môlô ŋê loŋ buyaŋ, lemimmavi imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô.”

Lo 32:43

¹¹Ma bute hanaŋ nena,

“Môlô avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nômbô Anyô Bêŋ.

Lôk avômalô pik sapêŋ nôŋêŋ yeŋ ba nômbô yani.” *Kapya Yeŋ 117:1*

¹²^fMa Aisaia bôk hato abô te aêntêk,

“Jesi anêŋ ôdônŋ ma su lukmuk tem ipililip.^g

Yani tem imbitak kiŋ ba eyabiŋ avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ.

Ma thêlô tem nêŋêŋ maleŋ ek nôŋ atu ba yani bôk havak abô hathak.”

Aisaia 11:10

¹³Môlô ôêvhaviŋ ma Wapômbêŋ ma nôŋ mavi lôkthô atu ba ôêv malem hathak anêŋ ôdônŋ tem êmbôlô môlô kapôlômim siŋ esak leŋŋmavi lôk labali. Ma hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ ma tem indum ek môlô malemim endahaliŋ nôŋ takatu ba tem Wapômbêŋ nêŋ.

Pol anêŋ ku hawa Abô Mavi hi loŋ buyaŋ

¹⁴Aiyaŋ thêlô, yahayala nena môlôda othak udum mavi lomaloma ba unim auk mavi ma bêŋ ba intu hatôm nôndônŋ amda. ¹⁵Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ ya ba hêv anêŋ ku hadêŋ ya ba intu yahato abô

^b 15:4 2Ti 3:16   ^c 15:7 Lom 14:1   ^d 15:8 Mat 15:24   ^e 15:9 Ap 3:25   ^f 15:12 ALK 5:5

^g 15:12 Jesi ma Kiŋ Devit anêŋ lambô.

lôkliŋyak doho hêk kapya êntêk hadêŋ môlô ek lemimimbi esak loŋbô. ¹⁶ ^hYani dalam ya ek yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ anyô habôk da ek môlô avômalô loŋ buyaŋ. Ba intu yahananŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ek yanêm môlô êtôm da ôv mavi êndêŋ Wapômbêŋ. Lovak Matheŋ hadum ba da êŋ habitak matheŋ.

¹⁷ Aêŋ ba Yisu Kilisi hadum ku bêŋ hathak ya ek yandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba intu hathak ku takêŋ ma yahabam yada. ¹⁸ Tem miŋ yanaŋ abô esak malêla takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem yanaŋ esak nôŋ takatu ba Kilisi hadum hathak ya iyom ek batu avômalô loŋ buyaŋ nêŋemimbiŋ Wapômbêŋ esak nôŋ takatu ba yahadum lôk yahananŋ. ¹⁹ Ma êyê nômbithi lôk lavôŋiŋ lomaloma takatu ba yahadum hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ. Ba intu ŋê loŋ buyaŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ abô. Aêŋ ba bôk yahananŋ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi halôk Jelusalem ba hi loŋ sapêŋ aleba hayô plovins Ililikum. ²⁰ ⁱYahathak yaleŋ hik ya lôklokwaŋ ek yanaŋ Abô Mavi embeŋ loŋ takatu ba miŋ bôk elanô abô hathak Kilisi ami. Yahadô yandav unyak êyômô loŋ lavôŋ atu ba anyô yaŋ bôk halav halôk yôv. ²¹ Hatôm atu ba bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba miŋ bôk enaŋ abô hathak yani hadêŋ i ami ma tem nêgê katô.

Ma avômalô takatu ba miŋ bôk elanô ami ma tem neyala katô anôŋ.”

Aisaia 52:15

Pol hadum ek ni Lom

²² ^jKu takêŋ hathak havalonŋ ya loŋ bêŋ anôŋ ba intu miŋ yahathôk ek môlô ami. ²³ Sondabêŋ lôbôlônŋ ya thôthô ek yasôk yanŋgê môlô ma doŋtom mi. Ma yenaŋ ku loŋ êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk. ²⁴ Yahadum ek yana Spen, êŋ ma yalenŋhabi nena tem yande yanŋgê môlô vêmam ek alalô leŋŋmavi imbiŋ i. Vêm ma môlô nôŋem ya sa esak loŋôndê ek yana Spen.

²⁵ ^kMa doŋtom lêk êntêk ma tem yana Jelusalem ek yanêm i sa esak da vêmam. ²⁶ ^lAvômalô plovins Masedonia lôk Akaia êv da takêŋ lôk leŋŋmavi anôŋ ek nêŋem avômalô matheŋ takatu ba êv i sêkêya êmô Jelusalem sa. ²⁷ ^mThêlô leŋŋmavi ek nêŋem da êŋ êndêŋ avômalô Jelusalem ek malê nena avômalô Islael bôk êv nômkama malak leŋ hadêŋ thêlô ŋê loŋ buyaŋ ba intu viyaŋ hêk. Ma lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyaŋ esak nômkama pik. ²⁸ Tem yada yanja da êŋ ba yana Jelusalem ek yanêm da êŋ solop êndêŋ i. Vêm ma yana Spen ma tem yanŋgê môlô vêmam ka yana. ²⁹ ⁿYahayala nena yahathôk ek môlô ba alalô amô, êŋ ma Kilisi tem nêŋ mek bêŋ anôŋ êndêŋ alalô.

^h 15:16 Lom 1:5; 11:13   ⁱ 15:20 2Ko 10:15-16   ^j 15:22 Lom 1:13   ^k 15:25-26 1Ko 16:1-4
^l 15:26 Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12   ^m 15:27 1Ko 9:11   ⁿ 15:29 Lom 1:11

³⁰°Aiyaj thêlô, Wapômbêj anêj Lovak Mathej hadum ba alalô leñijhaviñ i. Aêj ba yahasoñ mólô lokwañ hathak Yisu Kilisi anêj athêj nena nônêm lêlé esak mek imbiñ ya ek Wapômbêj nêm ya sa. ³¹Mólô noterj mek ek Wapômbêj eyabiñ ya mavi ek ñê Israeł takatu ba leñijôndôñ kôtôñ miñ nimbuliñ ya ami. Ma noterj mek imbiñ ek avômalô mathej anêj Jelusalem leñijmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô. ³²Ek Wapômbêj anêj lahaviñ yasôk, êj ma tem yasôk ek alalô leñijmavi lôk yambatho mólô loñ ma mólô nobatho ya loñ. ³³Wapômbêj, labali lôkthô anêj alañ, êmô imbiñ mólô. Avanoñ.

Pol hêv anêj lamavi hadêj avômalô

16 ¹Yahêv abô ek mólô hathak livôñ Pibi atu ba hathôk ek êñjê mólô. Yani ma avômalô êvhaviñ anêj Senklia iniñ avi ku te. ²Ba noja yani thô esak Anyô Bêj anêj athêj êtôm Wapômbêj anêj avi ku mathej te. Yani bôk hayabiñ ya lôk avômalô bêj anôñ hathak anêj nômkama. Ba nônêm yani sa esak malaiñ malêla takatu ba hapôm yani. ³Nônêm yenañ yaleñmavi êndêj Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêj ku haviñ ya. ⁴Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviñ lodôñlodôñ anêj loñ buyañ sapêñ leñijmavi hathak thai. ⁵Ma nônêm yaleñmavi ni êndêj avômalô êvhaviñ takatu ba ethak êv yeñ halôk thai iniñ unyak imbiñ.

Nônêm yaleñmavi êndêj yenañ aiyaj anôñ Epainetus. Yani anyô môñ anêj plovins Esia atu ba hêvhaviñ Kilisi vêm ka vi êvhaviñ haveñ yam. ⁶Ma nônêm yaleñmavi êndêj Malia. Yani hathak hadum ku bêj ek hêv mólô sa. ⁷Ma nônêm yaleñmavi êndêj Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenañ avômalô Israeł ba bôk êvhaviñ Kilisi hamôñ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôñ haviñ i. Thai ma aposel lôk athêj bêj.

⁸Nônêm yaleñmavi êndêj Ampliatus atu ba yaleñhaviñ hathak Anyô Bêj anêj athêj. ⁹Nônêm yaleñmavi êndêj Ulbanus, yani hadum Kilisi anêj ku haviñ alalô. Lôk nônêm yaleñmavi êndêj yenañ aiyaj Stakis. ¹⁰Nônêm yaleñmavi êndêj Apeles, yani hawa malaiñ lomaloma ma doñtom hamiñ lôklokwañ hathak Kilisi. Ma nônêm yaleñmavi êndêj avômalô sapêñ atu ba êmô haviñ Alistobulus. ¹¹Ma nônêm yaleñmavi êndêj Helodion, yani ma yenañ avômalô Israeł te. Ma nônêm yaleñmavi êndêj Anyô Bêj anêj avômalô sapêñ atu ba êmô haviñ Nalsisus.

¹²Nônêm yaleñmavi êndêj Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêj anêj ku. Nônêm yaleñmavi êndêj livôñ Pelsis, yani hadum Anyô Bêj anêj ku lôklokwañ haviñ. ¹³°Ma nônêm yaleñmavi êndêj Lupus atu ba Anyô Bêj bôk habi bañ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenañ wakatik. ¹⁴Ma nônêm yaleñmavi êndêj Asinklitus lo Plegon ma

° 15:30 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1   P 16:3 Ap 18:2   ° 16:13 Mak 15:21

Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviņ takatu ba ethak êmô haviņ thêlô. ¹⁵Ma nônêm yalerņmavi êndêņ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpasi lôk avômalô matheņ lôkthô atu ba êmô haviņ thêlô.

¹⁶Ma nokam mólôviyaņ esak kobom yôhók matheņ.

Kilisi anêņ avômalô êvhaviņ lodôņlodôņ sapêņ êv iniņ leņiņmavi hadêņ mólô.

Noyabiņ am

¹⁷Aiyaņ thêlô, yahathô mólô loņ lóklokwaņ nena noyabiņ am esak ņê takatu ba idum ek nembak mólô vose. Thêlô iniņ abô ma yaņda ek abô avanôņ atu ba bók olaņô ba ôêvhaviņ. Ba intu iniņ mólô loņ siņ hathak ôêvhaviņ. Aêņ ba nômô daim ek i. ¹⁸Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniņ kobom idum ku hathak thêlôda iniņ leņiņhaviņ ma miņ idum alalôaniņ Anyô Bêņ Kilisi anêņ ku ami. Enaņ abô vasiņ mavi lôk abô lôk thók ek nesau avômalô takatu ba iniņ auk voloņ. ¹⁹Avômalô êvhaviņ lókthô bók elañô yôv nena mólô ma avômalô olaņô abô ba osopa. Ba intu yalerņmavi anôņ hathak mólô. Ma doņtom yalerņhaviņ mólô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuņ ek malêla takatu ba kambom. ²⁰Ma Wapômbêņ ma labali anêņ alaņ ba kasana ma tem etak Sadaņ êmô vemimkapô vibiy ek nombak pesa.

Anyô Bêņ Yisu anêņ wapôm êmô imbiņ mólô.

Avômalô doho êv iniņ leņiņmavi hadêņ avômalô Lom

²¹Timoti atu ba hadum ku haviņ ya hêv anêņ lamavi hadêņ mólô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaņ avômalô Isael ba êv iniņ leņiņmavi haviņ.

²²Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêņ abô halók kapya êntêk, yahanañ yenaņ yalerņmavi hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ hadêņ mólô haviņ.

²³⁻²⁴Gaius hêv anêņ lamavi hadêņ mólô. Yani hathak hayabiņ ya lôk avômalô êvhaviņ sapêņ atu ba êlêm êmô anêņ unyak. Ma Elastus atu ba hayabiņ malak bêņ êntêk iniņ valu lôk yêlôaniņ aiyaņ Kwaltus êv iniņ leņiņmavi hadêņ mólô haviņ.^y

Nanêm athêņ bêņ êndêņ Wapômbêņ

²⁵Alalô nambô Wapômbêņ anêņ athêņ. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviņ loņ esak Abô Mavi takatu ba yahanañ hathak Yisu Kilisi. Abô

^r 16:16 1Ko 16:20; 1Pi 5:14   ^s 16:17 Mat 7:15; Tit 3:10   ^t 16:18 Plp 3:19; 2Pi 2:3

^u 16:19 Lom 1:8; 1Ko 14:20   ^v 16:20 Stt 3:15   ^w 16:21 Ap 16:1-2; 19:22; 20:4

^x 16:23-24 Ap 19:22; 1Ko 1:14   ^y 16:23-24 ņê lókauk vi enaņ nena abô doho atu ba Pol hatô ma hêk denaņ. Abô êņ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêņ wapôm êmô imbiņ mólô. Avanôņ.

^z 16:25 Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Mavi êṅ intu hik auk loṅ kapô takatu ba bôk havuṅ i bô halêm yaiṅ.
²⁶Plopet bôk eto hathak auk loṅ kapô êṅ ma Wapômbêṅ atu ba hamô
lôkmala hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ hanaṅ ek auk loṅ kapô êṅ lêk
halêm yaiṅ ek avômalô pik lôkthô hatôm nênemimbiṅ ba nesopa. ²⁷Aêṅ
ba alalô nanêm athêṅ lôkmaṅgiṅ êndêṅ Wapômbêṅ, yanida iyom intu
Wapômbêṅ lôkauk lôkthô anêṅ ôdôṅ hatôm wak nômbêṅ intu sapêṅ esak
Yisu Kilisi. Avanôṅ.